

Σύγκριση/Comparaison/Comparison

Τόμ. 30 (2021)

Σύγκριση, τομ. 30, 2021

Η Μέλπω Αξιώτη στη Γαλλία. Συμπληρωματικά στοιχεία

Τιτίκα Δημητρούλια

doi: [10.12681/comparison.28001](https://doi.org/10.12681/comparison.28001)

Copyright © 2021, Τιτίκα Δημητρούλια (Titika Dimitroulia)

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δημητρούλια Τ. (2021). Η Μέλπω Αξιώτη στη Γαλλία. Συμπληρωματικά στοιχεία. *Σύγκριση/Comparaison/Comparison*, 30, 35–69. <https://doi.org/10.12681/comparison.28001>

ΤΙΤΙΚΑ ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΙΑ
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

**Η Μέλπω Αξιώτη στη Γαλλία.
Συμπληρωματικά στοιχεία**

Εισαγωγή

Η σύντομη διαμονή της Μέλπως Αξιώτη στη Γαλλία έχει αποδειχτεί, μετά και την ανακάλυψη του γαλλικού μυθιστορηματός της *République-Bastille* και τη δημοσίευσή του τόσο στη Γαλλία όσο και στην Ελλάδα (2014 και 2015), ότι υπήρξε ιδιαιτέρως κρίσιμη, τόσο προσωπικά όσο και δημιουργικά, για τη συγγραφέα και η μελέτη της μπορεί, ενδεχομένως, να προσφέρει ερμηνευτικά κλειδιά για το συνολικό έργο της. Διαθέτουμε ήδη σημαντικά στοιχεία και τεκμήρια για την περίοδο αυτή, από τον Μάρτιο του 1947, όταν η Αξιώτη φτάνει στο Παρίσι με διαβατήριο ενός έτους «για σπουδές», έως τον Σεπτέμβριο του 1950 που απελαύνεται στην Ανατολική Γερμανία: την καταγραφή της γαλλικής της διαδρομής, στο πλαίσιο της συνολικής εξέτασης του έργου της, στη μεταπτυχιακή εργασία «Première rencontre avec Melpo Axioti», της Jocelyne Wilhelm (1977)· το βιογραφικό σημείωμα και την εργογραφία της Αξιώτη από τους επιμελητές της πρώτης έκδοσης των Απάντων της, Μάρω Δούκα και Βασίλη Λαμπρόπουλο (τόμοι, Α΄-Η΄ 1981-1986)· τις μεταφράσεις από τον Γιάννη Κρητικό της γνωστής διάλεξής της «Η Ελλάδα λίκνο της τραγωδίας» («La Grèce berceau de la tragédie», *Europe*, αρ. 22, 125-137· Αξιώτη 1983α, 11-40), την οποία έδωσε σχεδόν αμέσως μετά την άφιξή της στο Παρίσι, και του άρθρου της «Γιατί δεν μπορούμε να μιλήσουμε για τον Μπαλζάκ» στο ίδιο περιοδικό το καλοκαίρι του 1950 (*Europe*, αρ. 55-56, 130-136· Αξιώτη 1983α, 41-55)· το αναλυτικό χρονολόγιο της Ελένης Ελεγκίτου στο περιοδικό *ΔΙΑΒΑΖΩ*, με πληροφορίες και για τις δημοσιεύσεις της στο Παρίσι (αρ. 311, 34-46)· μαρτυρίες και κείμενα από τα ΑΣΚΙ, που συγκέντρωσαν οι Άννα Ματθαίου και Πόπη Πολέμη για την παραμονή της στη Γαλλία (1999, 29-52)· το σώμα τριών κειμένων της δημοσιευμένων στο περιοδικό *Les Lettres Françaises* (*LF* στο εξής),¹ που παραθέτει συμπληρωματικά ο μελετητής του έργου του Δημήτρη Χατζή Νίκος Γουλανδρός στα *Πενήντα έξι τεκμήρια 1959-1966 από το αρχείο της Μέλπως Αξιώτη*, μαζί με τη μετάφρασή της της *Μουργκάνας* του Χατζή (2000)· την ταινία μικρού μήκους του Louis Daquin *La bataille de la vie*, για το Παγκόσμιο Συνέδριο των Οπαδών της Ειρήνης, η οποία περιλαμβάνει και την περίφημη ομιλία της Αξιώτη·² τα γαλλικά ποιήματά της, γραμμένα πριν και κατά την παραμονή της στη Γαλλία στη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων της σε επιμέλεια Μαίρης Μικέ (2001)· την έρευνα για τις συνθήκες της απέλασής της (Παπαηλιάκη 2016), στο πλαίσιο της επιχείρησης «Boléro-Paprika», την οποία οργάνωσε η γαλλική κυβέρνηση του René Pleven ενάντια στις κομμουνιστικές «πέμπτες

¹ «Une grande tradition grecque. Le négriillon et l'orthographe», *LF*, 264· «Des chiens défendent l'Acropole», *LF*, 328· «Melpo Axioti expulsée de France écrit à Aragon», *LF*, 330.

² Μια συντομευμένη έκδοση της ταινίας είναι διαθέσιμη στο Οπτικοακουστικό Αρχείο του ΚΚΓ, <https://www.cinearchives.org/Films-CONGRES-MONDIAL-DES-PARTISANS-DE-LA-PAIX-447-533-0-1.html>. Την παρουσιάσαμε για πρώτη φορά σε εκδήλωση για τη Μέλπω Αξιώτη στη Μύκονο το 2014. Ευχαριστούμε πολύ την Fanny Feneyrol από το Γαλλικό Ινστιτούτο Θεσσαλονίκης που μας την υπέδειξε.

φάλαγγες» που δρούσαν, υποτίθεται, σε γαλλικό έδαφος και υπονόμευαν την ασφάλεια της χώρας.³

Από τη μελέτη των εν λόγω στοιχείων και τεκμηρίων και από μια πρώτη έρευνά μας στον γαλλικό τύπο διαπιστώσαμε, ωστόσο, ότι υπάρχουν και άλλες διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με τη δράση και το έργο της Αξιώτη στη Γαλλία. Προκειμένου να συμπληρώσουμε κάποιες ψηφίδες στη σχετική έρευνα, αποδελτιώσαμε έτσι, κατά το δυνατόν πλήρως, τρία γαλλικά έντυπα: τις δύο εφημερίδες που αποτελούσαν την πλέον επίσημη φωνή του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας εκείνη την περίοδο, την *L'Humanité* (στο εξής *Huma*), επίσημο όργανο του ΚΚΓ, και την *Ce soir* (στο εξής *Cs*), την οποία διηύθυνε από το 1947 μόνος του πλέον ο Louis Aragon μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Jean-Richard Bloch την ίδια χρονιά· και το περιοδικό *Les Lettres Françaises* (στο εξής *LF*), στο οποίο επισημάναμε ορισμένα κείμενα της Αξιώτη που δεν έχουν καταγραφεί.

Η έρευνά μας καλύπτει το χρονικό διάστημα από το 1947 έως το 1951 και εστιάζει στην πολιτική και πολιτιστική δράση και στην κειμενική-λογοτεχνική παραγωγή της Αξιώτη στη Γαλλία και στη συνάρθρωσή τους, τη «συνειδητή διασύνδεση» τους, όπως έχει ονομαστεί η συνάρθρωση αυτή στην περίπτωση του Louis Aragon (Staraselski 1995· Béguin 2007), μέσα στο συγκεκριμένο πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον και τις δεσμεύσεις του. Σημειώνουμε ότι δεν αναφερόμαστε στις μεταφράσεις της Αξιώτη, οι οποίες βρίσκονται προφανώς στην καρδιά της διαμεσολαβητικής της δραστηριότητας αλλά αποτελούν αντικείμενο ξεχωριστής έρευνάς μας.

1. Πολιτική στράτευση και πολιτισμική διαμεσολάβηση

Λίγο μετά την άφιξη της Αξιώτη στη Γαλλία, οι κομμουνιστές βουλευτές αποπέμπονται από την τρικομματική,⁴ έως εκείνη τη στιγμή, κυβέρνηση Ramadier, λόγω της διαφοροποίησής τους σε μια ψηφοφορία στη Βουλή. Ήδη από τις αρχές Μαρτίου, ο λόγος του προέδρου Truman έχει εγκαινιάσει την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, μια πρώιμη πολιτική συνέπεια του οποίου μπορεί να θεωρηθεί και η συγκεκριμένη πολιτική εξέλιξη στη Γαλλία. Τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου ανακοινώνεται το Σχέδιο Μάρσαλ και στα τέλη Σεπτεμβρίου, στη διάσκεψη εννέα κομμουνιστικών και εργατικών κομμάτων της Ευρώπης,⁵ μεταξύ των οποίων το ΚΚΓ και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας, τα ισχυρότερα εκείνη την περίοδο στην Ευρώπη, ιδρύεται η Κομινφόρμ, ως απάντηση στην αμερικανική πολιτική, η οποία επεμβαίνει ανοιχτά στην Ευρώπη. Στη διακήρυξή της, η Κομινφόρμ κάνει λόγο ξεκάθαρα για τα «δύο στρατόπεδα» που έχουν δημιουρ-

³ Στις 2 Σεπτεμβρίου 1950, μετά από μια μεγάλη προπαγανδιστική καμπάνια σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς, κυρίως κατά των Ισπανών αλλά και άλλων αλλοδαπών κομμουνιστών και δημοκρατών, ο πρωθυπουργός της Γαλλίας René Pleven δηλώνει στο Στρασβούργο ότι η γαλλική κυβέρνηση είναι έτοιμη «να χρησιμοποιήσει όλα τα νόμιμα μέσα για να λογικήψει τις πέμπτες φάλαγγες που δρουν στο γαλλικό έδαφος» (*Le Petit Bleu des Côtes-du-Nord*, 20.9, αναφέρεται στο Duhamel 1999, 197).

⁴ Στην πρώτη, βραχύβια κυβέρνηση της IVης Γαλλικής Δημοκρατίας (22.1.1947-21.10.1947) συμμετέχουν αρχικά το κεντρώο *Mouvement républicain populaire*, οι σοσιαλιστές (*Section française de l'Internationale ouvrière*) και το Κομμουνιστικό Κόμμα Γαλλίας (ΚΚΓ).

⁵ Πρόκειται για τα: ΚΚ Σοβιετικής Ένωσης, Βουλγαρίας, Τσεχοσλοβακίας, Γιουγκοσλαβίας, Κόμμα Εργαζομένων Ουγγαρίας, Ενιαίο Εργατικό Κόμμα Πολωνίας, Εργατικό Κόμμα Ρουμανίας.

γηθεί στον κόσμο,⁶ στη συνέχεια θα εστιάσει στο φιλειρηνικό κίνημα και στον αγώνα κατά του αμερικανικού ιμπεριαλισμού σε όλες τις εκφάνσεις του.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ο ελληνικός εμφύλιος προβάλλεται ιδιαιτέρως από τις εφημερίδες του ΚΚΓ και χρησιμοποιείται ως παράδειγμα στις επιθέσεις που αυτό εξαπολύει κατά της εξωτερικής πολιτικής της γαλλικής κυβέρνησης. Πολύ γρήγορα δε συσχετίζεται, στις σελίδες της *L'Humanité*, με τον ισπανικό εμφύλιο, μια συσχέτιση που θα υιοθετηθεί και από τον μη κομμουνιστικό τύπο⁷ (Balta 2013, 3-4). Δημιουργείται ένα ευρύ κίνημα αλληλεγγύης στον ελληνικό αγώνα στους κόλπους της γαλλικής αριστερής διανοήσης αλλά και στον γαλλικό λαό. Θα συνεχίσει να προβάλλεται από τις σελίδες των κομμουνιστικών και φίλα προσκείμενων εντύπων σε όλη τη διάρκειά του, με έμφαση και στις διώξεις και τις εκτελέσεις των αγωνιστών, και το 1948-1949 θα συνδεθεί ρητά με το κίνημα για την ειρήνη και τον αφοπλισμό, που αποτελεί πολιτική επιλογή της Κομινφόρμ και άξονα δράσης του ΚΚΓ. Το ΚΚΓ θα ενσωματώσει, από το 1950 ως το 1952, στον αντι-ιμπεριαλιστικό αγώνα του και την πολιτιστική συνιστώσα με αιχμή το προοδευτικό βιβλίο, στις «Μάχες του βιβλίου» (Lazar 1986), οι οποίες, πέραν των σχετικών κατευθύνσεων της Κομινφόρμ, συναρτώνται προς την διαρκή εστίαση των κομμουνιστικών κομμάτων, και του ΚΚΓ ειδικότερα, στη μόρφωση, με στόχο την αφύπνιση και την ενεργοποίηση του λαού – μια εστίαση που εκφράζεται μέσα από ποικίλες δομές, θεσμούς και πολιτικές (Sapirio 2003).

Μέσα στο συγκεκριμένο πολιτικό πλαίσιο, της διάψευσης των προσδοκιών που είχε γεννήσει η Απελευθέρωση και της όξυνσης του Ψυχρού Πολέμου, η Αξιώτη θα δραστηριοποιηθεί υπέρ του ελληνικού αγώνα – του πρώτου επεισοδίου του Ψυχρού Πολέμου – αμέσως μετά την άφιξή της. Κύριο καθήκον της, παράλληλα με τη δουλειά της στο Γραφείο Πληροφοριών (Τύπου) και στην Επιτροπή Βοήθειας του ελληνικού αγώνα, είναι «να δουλεύει τους Γάλλους λογοτέχνες» (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 37).⁸ Αναλαμβάνοντας εξ αρχής έναν ρόλο διαμεσολαβητικό, πολιτικό και πολιτισμικό, θα κινείται έτσι σε δύο επίπεδα, της προώθησης του ελληνικού αγώνα και της συστράτευσης με τους γάλλους κομμουνιστές, τόσο με συγκεκριμένες δράσεις όσο και με τα πολιτικά και λογοτεχνικά κείμενά της. Εξού και στις εφημερίδες παρουσιάζεται συστηματικά ως «ελληνίδα συγγραφέας/μυθιστοριογράφος» και/ή «εκπρόσωπος της δημοκρατικής Ελλάδας».

Μια τελευταία παράμετρος του πλαισίου δραστηριοποίησης της Αξιώτη είναι η ιδιαίτερη, αγαπητική σχέση της με τη Γαλλία, την οποία έχει επανειλημμένα περιγράψει στα έργα της, όπως στο ακόλουθο απόσπασμα του *Ρεπυμπλικ-Βαστίλλη*: «Θέ μου,

⁶ Παράλληλα, ιδρύεται το Γραφείο Πληροφοριών, που αφορά μόνο τα κομμουνιστικά κόμματα που συμμετέχουν στη διάσκεψη και αποσκοπεί στην ανταλλαγή εμπειρίας και τον συντονισμό της δράσης τους – τον επόμενο χρόνο, το γιουγκοσλαβικό ΚΚ αποπέμπεται και το Γραφείο Πληροφοριών παραμένει, ως το 1956 που θα αυτοδιαλυθεί, με οκτώ μέλη.

⁷ Στον *Εικοστό αιώνα*, η Αξιώτη σχολιάζει τον ρόλο των μεγάλων δυνάμεων στο ισπανικό ζήτημα: «Να βγούμε μπρος στα σίδερα και να φωνάξουμε “S.O.S.!” Να μας ακούσει ο κόσμος!» «Ναι, σαν την Ισπανία! Το φώναζε κι εκείνη. Και το φωνάζει ακόμα. Το 'δες, πώς την ακούσανε; Σκασίλα οπού τσ' έπιασε! Το πολύ, κακομοίρη μου, να σου πέψουν τη μπόμπα» (1986α, 152).

⁸ Στη δουλειά της στο Γραφείο Τύπου και στην Επιτροπή Βοήθειας, στο καθήκον της να έχει επαφή «με τις διάφορες φιλολογικές προσωπικότητες» και στη μεγαλύτερη ή μικρότερη δημόσια έκθεσή της, που συναρτώνται προς την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα, την πολιτική συγκυρία του Ψυχρού Πολέμου και συγκεκριμένες επιλογές του ΚΚΕ, αναφέρεται τόσο η ίδια όσο και οι εκθέσεις, επιστολές και αναφορές των κομματικών υπευθύνων της εποχής (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 33-51).

σχώρα με», έλεγε η κυρία Μαρί, «πού δεν ξέρω πια καλά καλά ποιόν από τους δυο αγαπώ πιο πολύ, τον πατέρα ή τη μητέρα μου. Η μητέρα μου, ξέρετε, είν' η χώρα μου, κι η Γαλλία είν' ο πατέρας μου» (2014, 121). Ανάλογη στάση, άλλωστε, έχουν και οι έλληνες κομμουνιστές εν γένει και είναι χαρακτηριστική η συστηματική επικοινωνία του γαλλικού και του ελληνικού λογοτεχνικού υποπεδίου της αριστερής, προοδευτικής λογοτεχνίας, μέσα από περιοδικά όπως λόγου χάρη τα *Ελεύθερα Γράμματα*,⁹ με τα οποία συνεργαζόταν μετά το τέλος του πολέμου και η Αξιώτη. Η αγάπη αυτή όμως αφορά, στην προκειμένη περίπτωση, τη Γαλλία ως χώρα της ελευθερίας, του πολιτισμού και της λογοτεχνίας, τον γαλλικό λαό και τους αγώνες του και όχι τις γαλλικές κυβερνήσεις που κινούνται στους αντίποδες των λαϊκών επιλογών και όσους συμπορεύονται μαζί τους.

Η Αξιώτη αποτυπώνει ωραία τη συγκεκριμένη στάση σε ένα κείμενό της στην εφημερίδα *L'Humanité*, με τίτλο «Et bien, c'est nous qui défendons la FRANCE» [Ε λοιπόν, τη ΓΑΛΛΙΑ την υπερασπιζόμαστε εμείς!] (18.7.1949, 2). Το κείμενο ανακοινώνεται στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας και αφορμάται από την υπόθεση των ελλήνων κομμουνιστών ναυτεργατών που συλλαμβάνονται και βασανίζονται στη Μασσαλία εκείνη την περίοδο.¹⁰ Η Αξιώτη απευθύνεται σε έναν από αυτούς, τον Σκυφτό, τον οποίο δεν γνωρίζει παρά κατ' όνομα, και του ζητά να μην ταυτίσει τη Γαλλία με τα κλομπ των αστυνομικών που τον συνέλαβαν. Του περιγράφει πώς οι Γάλλοι, στην πορεία για τον εορτασμό της 14^{ης} Ιουλίου, φώναζαν «Λευτεριά στους έλληνες ναυτεργάτες». Τον πληροφορεί ότι η γαλλική κυβέρνηση, όπως ακούγεται, ετοιμάζει κι άλλες συλλήψεις και απελάσεις ελλήνων δημοκρατικών, στο πλαίσιο της συνεργασίας της με την κυβέρνηση Τσαλδάρη. Πριν από όλα αυτά, όμως, μιλά για την αγάπη τη δική της και της Ελλάδας για τη Γαλλία:¹¹

Ε λοιπόν, δεν θέλω η Γαλλία να είναι η πέμπτη μεγάλη δύναμη [μετά την Ιταλία, τη Γερμανία, την Αγγλία και την Αμερική] που θα βασανίζει τα κορμιά των Ελλήνων. Δεν το θέλω γιατί θυμούμαι πως η πρώτη μεγάλη τιμωρία που μου έβαλε η μητέρα μου σαν ήμουν παιδί ήταν επειδή δεν είχα μάθει το μάθημά μου των γαλλικών. Δεν το θέλω, γιατί θυμούμαι τον Αύγουστο του '44, όταν είχε λευτερωθεί το Παρίσι, έξι βδομάδες πριν από μας, τους τοίχους της Αθήνας που ήταν σκεπασμένοι απ' άκρη σ' άκρη μ' αυτή την φράση: «Το Παρίσι μάς δείχνει τον δρόμο!» Η Γαλλία, φίλοι μου, είναι ένα κομμάτι του εαυτού μας.¹²

⁹ Για τις γαλλικές μεταφράσεις στα *Ελεύθερα Γράμματα*, βλ. Dimitroulia υπό δημ.

¹⁰ Οι ναυτεργάτες του εξωτερικού αποτέλεσαν μια από τις τελευταίες εφεδρείες του ΔΣΕ και στρατολογούνταν στο εξωτερικό για να περάσουν στη συνέχεια, μέσω των λαϊκών δημοκρατιών, στην Ελλάδα. Στο ιστορικό αρχείο του ΚΚΕ απόκειται η σχετική απόφαση του Φεβρουαρίου του 1949. Οι εν λόγω συλληφθέντες ναυτεργάτες στη συνέχεια απελευθερώθηκαν και έφυγαν για την Τσεχοσλοβακία (*Huma*, 28.7.1949, 5). Με κάθε επιφύλαξη, σημειώνουμε ότι έχουμε εντοπίσει έναν κομμουνιστή ναυτεργάτη Μιχάλη Σκυφτό, ο οποίος πολέμησε στον ΔΣΕ και στη συνέχεια ήταν πολιτικός εξόριστος στην Πολωνία, όπου και πέθανε.

¹¹ Όλες οι μεταφράσεις είναι δικές μας, εκτός αν υπάρχει σχετική παραπομπή.

¹² Οι μεταφράσεις των γαλλικών κειμένων δεν είναι τελικές. Βρίσκονται στο στάδιο της επεξεργασίας, εν όψει της δημοσίευσής τους, βλ. Δημητρούλια υπό δημ.

Και μετά την αποστροφή της στον Σκυφτό, καταλήγει:

Ε λοιπόν, εμείς οι ξένοι θα την υπερασπιστούμε τη Γαλλία!

Μην έχετε φόβο κανένα, γάλλοι φίλοι μου. Αν αύριο μας συλλάβουν κι εμάς και μας βασανίσουν στον τόπο σας που τον αγαπούμε, μην έχετε φόβο κανένα, δεν θα κάνουμε ταυτίσεις!

Θα είμαστε όλοι μας εκεί, εκατομμύρια σε ολόκληρο τον κόσμο, που από τη Γαλλία λάβαμε τις σπουδαίες διδαχές του λαού της. Θα είμαστε όλοι εκεί και θα φωνάζουμε τα λόγια του έλληνα ποιητή Ρίτσου, που σήμερα είναι στη φυλακή, στο ποίημά του της 14^{ης} Ιουλίου 1946:

«Συντρόφισσα Γαλλία»!¹³

Υπό το φως των όσων ακολούθησαν έναν χρόνο αργότερα, όταν «ο ξένος έγινε στη Γαλλία ξένος», όπως το περιγράφει ωραία η Αξιώτη στο *Σπίτι μου* (1986, 105), το κείμενό της μοιάζει προφητικό – και δεν είναι άλλωστε το μόνο, όπως θα δούμε. Από την άλλη, αντανακλά την αντίληψη που έχει η Αξιώτη για τον διαμεσολαβητικό ρόλο της ως εξόριστης στρατευμένης δημιουργού και διανοούμενης: συνδέει δυο λαούς σε δυο χώρες και δυο γλώσσες, που η ίδια τις αισθάνεται και τις δυο δικές της: «Στο νου και στην καρδιά της Λίζας είχαν γίνει ένα τώρα πια η χώρα οπού είχε ζήσει κι ο γενέθλιος τόπος της. Γιατί στο τέλος τέλος τι είναι μια χώρα; Εκεί οπού ανακαλύπτεις τη ζωή – κι η ζωή είναι παντού» (2014, 196). Εξού και γράφει από την πρώτη στιγμή για την Ελλάδα στη Γαλλία και για τη Γαλλία στην Ελλάδα.¹⁴

Για να επανέλθουμε στο Παρίσι, η δράση της Αξιώτη είναι πολύπλευρη και δεν αποτυπώνεται προφανώς στις προβεβλημένες στον τύπο περιστάσεις τις οποίες καταγράφουμε, οι οποίες πάντως είναι την ίδια στιγμή ενδεικτικές και της ίδιας της δράσης της και της πρόσληψής της στη Γαλλία. Λίγες μέρες μετά από τη γνωστή διάλεξη της *Η Ελλάδα λίκνο της τραγωδίας*, στις 17 Μαΐου του 1947, η Αξιώτη συμμετέχει σε εκδήλωση εις μνήμη των Georges Politzer και Jacques Salomon: στο σχετικό άρθρο συγκαταλέγεται μεταξύ των προσωπικοτήτων που έδωσαν το παρών στο πολιτικό αυτό μνημόσυνο και αναφέρεται ως «ελληνίδα συγγραφέας» (*Huma* 31.5.1947, σ. 2). Έναν περίπου μήνα αργότερα, δημοσιεύει το πρώτο της άρθρο στο *LF* (αρ. τ. 163, 4.7.1947, σ. 5), με θέμα τη ζωή και το έργο του φυλακισμένου Θέμου Κορνάρου. Το άρθρο της δημοσιεύεται μαζί με τη γνωστή επιστολή του Κορνάρου από τη φυλακή του Μεσολογγίου προς την Ιερά Σύνοδο, την Ακαδημία Αθηνών, την Ένωση Συντακτών, την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, τον Ιατρικό και τον Δικηγορικό σύλλογο και την Εταιρεία προστασίας ζώων (4.4.1946), στην οποία καταγγέλλει τα βασανιστήρια των

¹³ Εκ παραδρομής, η Αξιώτη τοποθετεί το γνωστό «Γράμμα στη Γαλλία» του Γιάννη Ρίτσου το 1946, ενώ μέσα στο ποίημα αναφέρεται ρητά η ημερομηνία 14 Ιουλίου 1945 και δημοσιεύεται επίσης το 1945 (*Ελεύθερα Γράμματα*, αρ. 10, 13.7.1945, 9).

¹⁴ Βλ. λόγου χάρι τα κείμενά της στην *Ελεύθερη Ελλάδα*, «Έλληνες στο Παρίσι», 30.4.1947· «Ελλάδα στη Γαλλία», 28.5.1947· «Ο Γαλάνης για την τέχνη και για το κίνημα Αντίστασης», 23.7.1947· «Συνέντευξη του Στάϊνμπεκ προς την Ελεύθερη Ελλάδα», 29.7.1947. Διαθέσιμα στα ΑΣΚΙ, <http://62.103.28.111/aski/listsearch.asp?lsid=1523&fcode=xxx&ftext=%CE%98%CE%AD%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1&fval=%CE%91%CE%BE%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7%20%CE%9C%CE%AD%CE%BB%CF%80%CF%89>. Αλλά και στις συνεργασίες της στον *Ρίζο της Δευτέρας* και σε άλλα έντυπα. Για μια πρώτη καταγραφή των κειμένων αυτών, βλ. Δημητρούλια υπό δημ.

συγκρατουμένων του, τους οποίους χαρακτηρίζει «24 ζωντανά πτώματα» – κατά πάσα πιθανότητα σε δική της μετάφραση. Η επιστολή αυτή είχε δημοσιευτεί στις ελληνικές εφημερίδες και στο *LF* φέρει ως τίτλο την καταληκτική πρόταση της επιστολής του Κορνάρου: «D'une prison, je ne peux pas faire davantage» [Είστε σε θέση να το πετύχετε αυτό το μεγάλο έργο. Μα, αν δε θελήσετε, ειδοποιήστε τουλάχιστον την Εταιρεία Προστασίας των ζώων να ενδιαφερθεί για τον άνθρωπο όσο τουλάχιστον ενδιαφέρεται για τον σκύλο. *Γιατί εγώ, από μια φυλακή, δεν μπορώ να βοηθήσω περισσότερο.*] Το άρθρο της Αξιώτη τιτλοφορείται «LE 'COUMBAROS' écrivaîn grec» [Ο «ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ», έλληνας συγγραφέας], παραπέμποντας στην κλασική προσαγόρευση που χρησιμοποιούσε ο Κορνάρος και στην οποία όφειλε το προσωνύμιό του. Η επιστολή του Κορνάρου έφτασε, σύμφωνα με το σημείωμα της σύνταξης, απευθείας στο περιοδικό και η Αξιώτη, η οποία χαρακτηρίζεται ως «ελληνίδα συγγραφέας περαστική από το Παρίσι», δέχτηκε να γράψει «για τη ζωή και το έργο του συμπατριώτη της, ο οποίος είναι μια από τις πιο δημοφιλείς μορφές της αντιστασιακής λογοτεχνίας στην Ελλάδα» – η δήλωση αυτή περί της προέλευσης του κειμένου δεν αποκλείει φυσικά τη μεσολάβηση της Αξιώτη. Στην επιλογή της δε από το περιοδικό έπαιξε ενδεχομένως ρόλο και το γεγονός ότι στη διάλεξή της του Μαΐου είχε ήδη αναφερθεί σχετικά εκτενώς στην περίπτωση του Κορνάρου (1983α, 34-35).

Το άρθρο επιβεβαιώνει ότι η Αξιώτη εντάσσεται σχετικά γρήγορα στον γαλλικό λογοτεχνικό χώρο και δημιουργεί καλές σχέσεις με τους θεσμούς και τα δίκτυά του. Γίνεται άμεσα γνωστό στην Ελλάδα, καθώς δημοσιεύεται στα ελληνικά στην εφημερίδα *Ρίζος της Δευτέρας* έναν περίπου μήνα αργότερα («Ο κουμπάρος», 11.8.1947). Στο σημείωμα της σύνταξης, το άρθρο χαρακτηρίζεται «αρκετά χαρακτηριστικό για την προσωπικότητα και την αγωνιστική δράση του Έλληνα συγγραφέα, που βρίσκεται σήμερα στις φυλακές – αιχμάλωτος του μεταδεκεμβριανού κράτους» (η υπογράμμιση δική μας). Αυτό το *αρκετά* οφείλεται προφανώς τόσο στην ανθρώπινη προσέγγιση του Κορνάρου από την Αξιώτη (περιγράφει λόγου χάρη πώς η οικογένειά του ήταν πολύ φτωχή και αναγκαζόταν να φοράει κοριτσιίστικα ρούχα, των αδελφών του, και ντρεπόταν· ή πώς η αγαπημένη του τον αρνήθηκε επειδή ήταν φτωχός και την ξαναβρήκε λεπρή στη Σπιναλόγκα), όσο και στο ύφος της, που συνδυάζει τον λυρισμό με έναν εξαιρετικά δραστικό ρεαλισμό. Η διπλή αυτή δημοσίευση είναι ενδεικτική του τρόπου με τον οποίο η Αξιώτη αντιλαμβάνεται τον ρόλο της ως εκπροσώπου της δημοκρατικής Ελλάδας στη Γαλλία αλλά και ως πολιτισμικής διαμεσολαβήτριας ανάμεσα στη Γαλλία και στην Ελλάδα – ένα στίγμα που είχε δώσει ήδη στην πρώτη της διάλεξη: φέρνει σε επαφή τα δύο υποπεδία της αριστερής λογοτεχνίας, ακόμη και όταν ο πρώτος στόχος της είναι η ενίσχυση του πολιτικού αγώνα των ελλήνων συντρόφων της.

Η απουσία αναφορών στο πρόσωπό της και κειμένων της στη συνέχεια εξηγείται από το γεγονός ότι, το φθινόπωρο του 1947, η Αξιώτη ταξιδεύει στην Ιταλία, για να προωθήσει τη δημιουργία της ιταλικής επιτροπής βοήθειας στον αγώνα των ελλήνων κομμουνιστών. Το ταξίδι της στέφεται με επιτυχία και γνωρίζει ευρεία δημοσιογραφική κάλυψη στα κομμουνιστικά και φίλα προσκείμενα έντυπα (Ματθαίου και Πολέμη 199, 30).¹⁵ Συμμετέχει, ως εκπρόσωπος της δημοκρατικής Ελλάδας, στο 2^ο συνέδριο

¹⁵ Από μια πρώτη έρευνά μας στα ιταλικά έντυπα, προκύπτει λόγου χάρη ότι η διάλεξή της στη Ρώμη (3.11.1947), σχετικά με τους λόγους για τους οποίους οι έλληνες κομμουνιστές πήραν τα όπλα, αναφέ-

της *Unione Donne Italiane* (UDI) στο Μιλάνο (19-23.10.1947) και η παρουσία της κάνει μεγάλη αίσθηση. Δεν γνωρίζουμε εντούτοις, προς το παρόν τουλάχιστον, αν η Αξιώτη συμμετείχε σε ή παρακολούθησε το 2^ο συνέδριο της *Union des Femmes Françaises* (UFF, 25-28 Μαΐου 1947), όπως συμμετείχε στο 3^ο συνέδριο της UFF το 1949 στη Μασσαλία, το οποίο συνδέθηκε με το φιλειρηνικό κίνημα και είχε μεγάλη προβολή στον τύπο.

Την άνοιξη του επόμενου χρόνου, δίνει το παρών στην εκδήλωση για τη 17^η επέτειο της Ισπανικής Δημοκρατίας, στην οποία παρευρίσκεται και η γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Ισπανίας Dolores Ibárruri, η γνωστή Πασιονάρια, και άλλα σημαντικά στελέχη του ΚΚΙ και του ΚΚΓ και της Γενικής Εργατικής Συνομοσπονδίας (CGT). Η Αξιώτη στο σημείωμα της εφημερίδας αναφέρεται ως «εκπρόσωπος της αγωνιζόμενης Ελλάδας» (*Huma*, 16.4.1948, σ. 3). Δύο χρόνια αργότερα θα ακολουθήσει τον δρόμο της δεύτερης εξορίας μαζί με πολλούς από τους παρισταμένους στην εκδήλωση και θα ενσωματώσει στο έργο της την πικρή εικόνα τους στις λαϊκές δημοκρατίες – στην *Κάδμω* λόγου χάρη (2015, 44).

Στις 5 Ιουνίου, η Αξιώτη και ο Ανδρέας Κέδρος δίνουν από κοινού διάλεξη για «την τραγωδία της χώρας τους» (*Cs*, 5.6.1948, σ. 2), η οποία ανακοινώνεται στον τύπο τόσο της κομμουνιστικής όσο και της μη κομμουνιστικής Αριστεράς.¹⁶ Δίνουν επίσης μαζί το παρών στη δεξίωση υποδοχής του σοβιετικού συγγραφέα και προέδρου της Ένωσης σοβιετικών συγγραφέων Αλεξάντρ Φαντέγεφ και του φιλοσόφου Πιοτρ Φεντοσέγεφ, πλάι σε επιφανείς γάλλους κομμουνιστές συγγραφείς και διανοούμενους (*Huma*, 7.2.1949, σ. 2).

Από την άνοιξη του 1948, το διαβατήριο της Αξιώτη έχει λήξει και δεν έχει ανανεωθεί. Στο μεταξύ, από τον Δεκέμβριο του 1947, έχει δημιουργηθεί στην Ελλάδα η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση του ΔΣΕ και η πολιτική κατάσταση στη Γαλλία γίνεται όλο και πιο δύσκολη. Υπάρχουν πληροφορίες για επικείμενη απέλαση της Αξιώτη και άλλων κομμουνιστών. Ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης, υπεύθυνος για την οργάνωση του Παρισιού στο Πολιτικό γραφείο του ΚΚΕ, μιλάει για το ξεκαθάρισμα ελλήνων και ξένων δημοκρατών και την «προνομιακή», σχετικά, αντιμετώπιση που επιφυλάσσουν ακόμη στους Έλληνες κομμουνιστές οι γαλλικές αρχές, λόγω της υποστήριξης του ελληνικού αγώνα από τον γαλλικό λαό, η οποία ωστόσο δεν αναμένεται να κρατήσει (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 31-32). Η εκτίμηση του Κόμματος νωρίτερα μέσα στον χρόνο (28.4.1948) είναι ότι η Αξιώτη «έχει δημιουργήσει καλές σχέσεις στον κύκλο των λογοτεχνών (είναι πολύ λίγο καταφερτζού και αργεί στα τέτοια) και δουλεύει καλώς», οπότε καλό είναι, εκτός κι αν υπάρχει μεγάλη ανάγκη αλλού, να μείνει στο Παρίσι (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 32-33). Τον Ιανουάριο του 1949, αντίθετα, η κομματική επιτροπή θα προτείνει η Αξιώτη να εκτεθεί πλέον με φανερό δουλειά και να

ρεται πρωτοσέλιδη στην εφημερίδα *L'Unità* (4.11.1947), μαζί με το γνωστό σκίτσο του Αντώνη Πρωτοπάτση, το οποίο κοσμεί πολλές δημοσιεύσεις της, εντός και εκτός Ελλάδας.

¹⁶ Η συγκεκριμένη εκδήλωση λαμβάνει μεγάλη δημοσιότητα, ενδεικτική του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τον ελληνικό αγώνα και της στήριξης των ελλήνων αγωνιστών από το ΚΚΓ, και αναγγέλλεται επίσης στις εφημερίδες *Huma*, 5.6.1948, σ. 4 (σε πλαίσιο) αλλά και *Combat* 5.6.1948, σ. 2. Στην εκδήλωση, ο Κέδρος υπογράφει το πρώτο του βιβλίο, που έχει μόλις εκδοθεί με την υποστήριξη του Aragon, *Le navire en pleine ville*. Για τη στάση της μη κομμουνιστικής αριστεράς απέναντι στο ελληνικό ζήτημα, βλ. Balta 2013, 4-5.

μετακινηθεί στις λαϊκές δημοκρατίες εάν την απελάσουν (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 37).

Η περιορισμένη, αν και σημαντική, παρουσία της Αξιώτη κατά την προηγούμενη περίοδο έχει να κάνει με τις δυσκολίες που και η ίδια εκθέτει στην επιστολή της στο κόμμα στις 24.3.1949: «Είχαμε ως τώρα δυσκολίες στο ζήτημα Ελλάδας. Η απομόνωση έσφιγγε. Το πλησίασμα υπεύθυνων τύπου και οργανώσεων ήταν δύσκολο, κι αν γινότανε έμενε πολλές φορές δίχως αποτέλεσμα. Ειδήσεις και άρθρα μας κλεινόταν συχνά στο συρτάρι» (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 38). Με την έκδοση, ωστόσο, του *Εικοστού αιώνα* στα γαλλικά [*Vingtième siècle*], στο εκδοτικό που διευθύνει ο Aragon, La Bibliothèque Française, τον Φεβρουάριο του 1949, όλα αλλάζουν. Όπως εξηγεί η ίδια στην προαναφερθείσα επιστολή της: «Εδώ και ενάμιση μήνα έγινε κάτι που άλλαξε αρκετά την κατάσταση. Κυκλοφόρησε το βιβλίο μου στα γαλλικά, είχε επιτυχία χωρίς προηγούμενο κατά το λέγειν των Γάλλων, κι αυτό μας άνοιξε πόρτες στον τύπο και στις οργανώσεις [...] το βιβλίο είχε γενικώτερο αντίκτυπο πάνω στο ελληνικό πρόβλημα... γιατί στη χώρα αυτή, αποφασιστικό ρόλο παίζει η φιλολογία» (39-40). Στο υστερόγραφο του Στρατή Ζερμπίνη στην ίδια επιστολή διαβάζουμε: «Με τη μεγάλη επιτυχία του βιβλίου της η Μέλπω έγινε προσωπικότητα και τώρα μιλούν για την Ελλάδα πολύ πιο συχνά. Οι διανοούμενοι που κυβερνούν τον αριστερό τύπο της Γαλλίας και που έδειχναν μεγάλη ψυχρότητα για το ελληνικό ζήτημα, τώρα άλλαξαν στάση και απ' αυτή την άποψη η παρουσία εδώ της Μέλπως είναι αναγκαία» (40).

Παρότι γνωρίζει ότι η απέλαση επικρέμαται ως δαμόκλειος σπάθη πάνω από το κεφάλι της, η Αξιώτη εντείνει το 1949 και το 1950 την πολιτική δράση και τις δημοσιεύσεις της. Τον Μάρτιο παρακάθεται στο πρώτο Δείπνο των Γραμμάτων και των Τεχνών του Παρισινού Κύκλου των *LF*, στο οποίο ο διευθυντής του περιοδικού Claude Morgan ευχαριστεί τους παρισταμένους που ήρθαν ως μάρτυρες υπεράσπισης του *LF*, αλλά και του ιδίου και του André Wurmser, που κατηγορούνται για δυσφήμιση από τον Βίκτορ Κραβσένκο. Ο Κραβσένκο ήταν πρώην σοβιετικός αξιωματούχος και συγγραφέας της ευπώλητης μαρτυρίας *I Chose Freedom* (1946), στην οποία κατήγγελλε για ολοκληρωτισμό την ΕΣΣΔ και είχε εκείνη την περίοδο μεταφραστεί στα γαλλικά. Το *LF* τον είχε χαρακτηρίσει ως ψεύτη και πράκτορα των ΗΠΑ (*Cs*, 6-7.3.1949). Στο πλαίσιο ενός άλλου δείπνου του *LF* και πάλι, υπογράφει, μαζί με άλλες προσωπικότητες, την επιστολή προς τον πρόεδρο Truman (*Huma*, 16.3.1949, 3), ενώ στις 24 Μαρτίου συμμετέχει σε μεγάλο μήτινγκ της Γαλλικής Επιτροπής Βοήθειας στην αγωνιζόμενη Ελλάδα, το οποίο συνδέεται ρητά με τον φιλειρηνικό αγώνα [«Βοηθώντας τον ελληνικό λαό, υπερασπιζόμαστε την ειρήνη»] και υπογράφει βιβλία μαζί με τον Paul Eluard και την σημαντική δημοσιογράφο της *L'Humanité* και συγγραφέα μιας μαρτυρίας για τον ελληνικό ΔΣΕ Simone Téry (*Huma*, 22 και 23.3.1949, 3 και 2 αντίστοιχα).¹⁷ Το μήτινγκ εντάσσεται στο πλαίσιο της Εβδομάδας Ελληνικής Βοήθειας, για την οποία ο ζωγράφος Fougeron φιλοτεχνεί ένα σχέδιο που αναπαράγεται σε κάρτες και πωλείται στην εκδήλωση (*Huma*, 24.3.1949, 1).

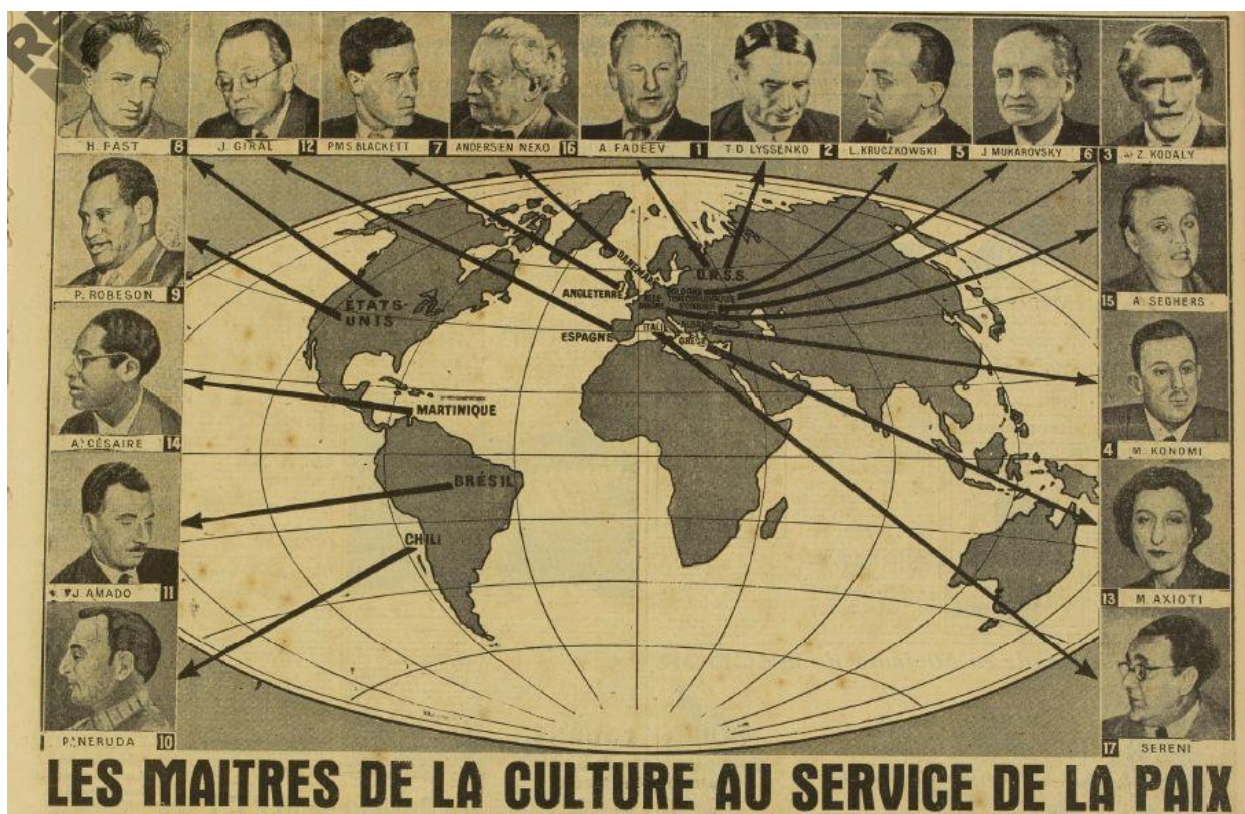
¹⁷ Η Téry περιγράφει στο βιβλίο αυτό, *Ils se battent aux Thermopyles* [Μάχονται στις Θερμοπύλες] (1948), το ταξίδι της ως ανταποκρίτριας της *Humanité* στην ελεύθερη Ελλάδα το 1947, όπου έζησε με τους μαχητές του ΔΣΕ για αρκετούς μήνες. Για περισσότερα σχετικά με την Simone Téry, βλ. Kershaw 2009· Santa 2007.

Την ίδια μέρα, δίνει μαζί με τον Ανδρέα Κέδρο συνέντευξη στον Armand Monjo για τον Μανώλη Γλέζο, που έχει μόλις καταδικαστεί σε θάνατο (*Huma*, 24.3.1949, 3). Ο δημοσιογράφος επισημαίνει ότι τα πρώτα βιβλία των δύο συγγραφέων, που μόλις έχουν εκδοθεί, έκαναν στους Γάλλους καλύτερα γνωστό το «ευγενικό πρόσωπο του ελληνικού λαού που αγωνίζεται για τη λευτεριά του».¹⁸ Στο ίδιο φύλλο (6), η Simone Téry αφιερώνει το άρθρο της στον Γλέζο και στο μήτινγκ, με τίτλο «Sauvons Glezos» [Να σώσουμε τον Γλέζο], και αναφέρεται επίσης στην Αξιώτη: «η μεγάλη ελληνίδα συγγραφέας Μέλπω Αξιώτη [θα υπογράψει] το βιβλίο της *Εικοστός αιώνας*, που πρέπει όλοι να διαβάσετε». Η ελληνική υπόθεση δεν συνδέεται απλώς με το κίνημα της ειρήνης, αλλά και με την αντι-ιμπεριαλιστική μάχη και η Αξιώτη, που συμμετείχε επίσης σε σχετική εκδήλωση στο εργατικό, «κόκκινο προάστιο» Ωμπερβιλιέ, εξηγεί στη *Journal du Canton d'Aubervilliers* γιατί η Ελλάδα δεν μπορεί να δεχτεί τη «βοήθεια» Truman (26.3.1949). Στη διάλεξη της Denise Bastide για την Α΄ Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της Πανελλαδικής Δημοκρατικής Ένωσης Γυναικών, που διοργανώθηκε από την 1η έως τις 3 Μάρτη 1949 σ' ένα πολεμικό αμπρί, η Αξιώτη υπογράφει και πάλι βιβλία της (*Huma*, 7.4.1949, 5) – η εκδήλωση αναφέρεται στο άρθρο που ανακοινώνει την ανακατάληψη του Γράμμου από τον ΔΣΕ, η οποία δημιουργεί προφανώς μεγάλη ευφορία στην ελληνική και τη διεθνή κοινότητα, παρότι θα αποδειχτεί πύρρειος νίκη.

Η συμμετοχή της Αξιώτη –κατόπιν κομματικής ανάθεσης– στο Παγκόσμιο Συνέδριο των Οπαδών της Ειρήνης (20-25.4.1949, Παρίσι και Πράγα) στο Παρίσι, ως εκπροσώπου της δημοκρατικής Ελλάδας, η οποία όταν ανακοινώνεται χαρακτηρίζεται, μαζί με τη συμμετοχή της Ένωσης Ισπανών Διανοομένων στη Γαλλία, «συγκινητική» (*CS*, 27.3.1949), θα ενισχύσει περαιτέρω την ακτινοβολία της και θα συσφίξει τις σχέσεις της με την παγκόσμια αριστερή διάνοηση και τέχνη. Η Αξιώτη θα μετέχει στο προεδρείο του συνεδρίου και η ομιλία της θα συγκινήσει τους συνέδρους (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 43-48). Ο Pablo Neruda της απευθύνεται στο συνέδριο προσωπικά και αναφωνεί: «Αν αυτά τα λόγια ενός ποιητή μπορούσε να τα ακούσει έστω και ένας ηρωικός αγωνιστής της ελεύθερης Ελλάδας, θα ήταν για μένα μεγάλη τιμή και θα με βοηθούσε να συνεχίσω το τραγούδι μου». Έναν μήνα αργότερα, η Αξιώτη λαμβάνει επιστολή από έναν μαχητή του ΔΣΕ στον Γράμμο, που απευθύνεται στον Neruda, έχει διαβάσει τα ποιήματά του και του γράφει ότι αυτός με τις λέξεις κι εκείνοι με τις σφαίρες μπορούν να νικήσουν τον φασισμό (Payet-Burin 1950, 4).

Η παρέμβασή της αναφέρεται συστηματικά στις σελίδες των εφημερίδων και ο λόγος της σχολιάζεται επανειλημμένα. Στο βιογραφικό της, που συνοδεύει την παρακάτω απεικόνιση του αστερισμού των διανοομένων και συγγραφέων διεθνούς κύρους που αγωνίζονται για την ειρήνη και συμμετέχουν στο συνέδριο, παρατίθεται απόσπασμα του *Εικοστού αιώνα*.

¹⁸ Στο ίδιο άρθρο, γίνεται αναφορά στους εξόριστους Γιάννη Ρίτσο, Δημήτρη Φωτιάδη και Μενέλαο Λουντέμη.

Εικόνα 1. «Οι ταγοί του πολιτισμού στην υπηρεσία της ειρήνης», *L'Humanité*, 14.4.1949, 3.

Για τον «θρίαμβό» της κάνει λόγο και ο Στρατής Τσίρκας στη γνωστή επιστολή του από το Παρίσι (27.4.1949), στην οποία περιγράφει το δείπνο του περιοδικού *Les Lettres Françaises* μετά τη λήξη των εργασιών του Συνεδρίου, στο οποίο η Μέλπω Αξιώτη παρακάθισε στο τραπέζι των επισήμων, πλάι σε πολλές σημαντικές προσωπικότητες της παγκόσμιας λογοτεχνίας και διανοήσης, που την περιέβαλλαν με τον σεβασμό, την εκτίμηση και τη φιλία τους (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 45). Όπως επισημαίνει ο Τσίρκας στην ίδια επιστολή, η Αξιώτη «είναι σήμερα ένας συγγραφέας με κύρος διεθνές. Χάρη στην επιτυχία της, επιτυχία που της αξίζει, η Δημοκρατική Ελλάδα άνοιξε επιτέλους την πόρτα των γάλλων διανοουμένων, μίλησε τώρα και στην καρδιά τους...» (47).

Η Αξιώτη λαμβάνει μέρος και σε αντιπροσωπείες του συνεδρίου σε άλλες γαλλικές πόλεις. Τη συναντούμε στη Λιμόζ, μαζί με τον Αλεξάντρ Φαντέγεφ, τον στρατηγό Ernest Petit και τον δήμαρχο της μαρτυρικής πόλης Οραντούρ-συρ-Γκλαν (*Huma*, 28.4.1949, 3). Υπογράφει βιβλία μαζί με την Anna Seghers -της οποίας το μυθιστόρημα *Transit* έχει εκδοθεί το 1947 από την Bibliothèque Française, όπως και ο *Εικοστός αιώνας*-, στο πλαίσιο της Έκθεσης της Ειρήνης στις 8 Μαΐου (*Cs*, 7.5.1949, 2· *Huma*, 7.5.1949, 1).¹⁹ Παρουρίσκεται ως γραμματέας των ελλήνιδων γυναικών στην εκδήλωση για την Danielle Casanova, στην οποία προεδρεύει η Elsa Triolet και δίνουν το παρών ο ΓΓ του ΚΚΓ Maurice Thorez, πολλά στελέχη του κόμματος, του συνδικαλισμού και σημαντικές προσωπικότητες του πολιτισμού.

¹⁹ Για τη σχέση της Αξιώτη με τη Seghers, βλ. Αντωνοπούλου 2020.

Τον επόμενο μήνα, πηγαίνει στη Μασσαλία, στο 3^ο συνέδριο της Ένωσης Γαλλίδων Γυναικών (Union des Femmes Françaises)²⁰ (*Cs*, 1.6.1949, 1· *Huma*, 1.6.1949, 2) και μετά τη λήξη των εργασιών του υπογράφει το βιβλίο της «κάτω από τα δέντρα του πάρκου Σανό», μαζί με τον Aragon, την Elsa Triolet και τον ποιητή Guillevic (*Cs*, 2.6.1949, 1).

Εικόνα 2. *Ce soir*, 5.6.1949, 1. Πριν από την αναχώρηση για τη Μασσαλία, μπροστά στο Maison de la Pensée Française [το Σπίτι του Γαλλικού Πολιτισμού, έδρα της Εθνικής Ένωσης Διανοουμένων (Union Nationale des Intellectuels)].²¹ Αριστερά, ο συνθέτης Jean Wiener μιλάει με την μοντέζ Suzanne de Troie, δίπλα του η Denise Decourdemanche, αδελφή του Jean Decour [ιδρυτή του *LF*, εκτελεσμένου από την Γκεστάπο]· πίσω της ο βουλευτής και μελλοντικός πρώτος πρόεδρος του Νίγηρα Hamani Diori· δεξιά «η μυθιστοριογράφος της ηρωικής Ελλάδας» Μέλπω Αξιώτη. Επάνω, ο Louis Daquin μιλάει με την Madeleine Riffaut. Σε πρώτο πλάνο, ο ζωγράφος Fougeron και ο αρχισυντάκτης του *LF* Pierre Daix.

²⁰ Για την UFF, βλ. Loiseau 2018.

²¹ Η Αξιώτη δημοσιεύει στον *Ρίζο της Δευτέρας*, 5.5.1947 ένα σχετικό άρθρο, «Το σπίτι του γαλλικού πολιτισμού. Η εθνική ένωση διανοουμένων και το πρώτο συνέδριό της στο Παρίσι».

Στις 17 Ιουνίου παρευρίσκεται στη συζήτηση του Aragon με τους παριζιάνους εργάτες για το μυθιστόρημά του *Les communistes*, του οποίου έχει πρόσφατα εκδοθεί ο πρώτος τόμος. Την διοργάνωσε το όργανο της CGT *La vie ouvrière* στην μεγάλη αίθουσα του κτιρίου της CGT Γκρανζ-ω-Μπελ²² και την παρακολούθησε, μαζί με τους εργάτες, μια πλειάδα κομματικών στελεχών, συνδικαλιστών και διανοουμένων (*Huma*, 18.6.1949, 2· Grenouillet 2000, 52). Στις 20 Ιουνίου παρευρίσκεται, μαζί με τον Ανδρέα Κέδρο, στον απολογισμό του ταξιδιού της γαλλικής αντιπροσωπείας στην ελεύθερη Ελλάδα (*Huma*, 21.6.1949, 3). Συμμετέχει στο «Καραβάνι της ειρήνης» στο στρατιωτικό νεκροταφείο Νοτρ-Νταμ-ντε-Λορέτ,²³ πλάι στον Aragon και σε μεγάλους συγγραφείς, διανοητές και εργάτες από όλον τον κόσμο, και αναφέρεται ως «μυθιστοριογράφος που εκπροσωπεί τον ελληνικό λαό» (*Huma*, 4.7.1949, 2 και 5.7.1949, 1· *Cs*, 5.7.1949, 1 και 3). Παίρνει μέρος ως εκπρόσωπος του προεδρείου του Συνεδρίου των Οπαδών της Ειρήνης στην μεγάλη πορεία για τον εορτασμό της 14^{ης} Ιουλίου, που διοργανώνεται και αυτή στο πλαίσιο της δράσης κατά του ιμπεριαλισμού και υπέρ της ειρήνης και της ενότητας (*Cs*, 15.7.1949, 3 και 5· *Huma*, 15.7.1949, 2). Τον Σεπτέμβριο συμμετέχει στη γιορτή της *Humanité* και υπογράφει βιβλία της μαζί με πολλούς γνωστούς γάλλους συγγραφείς (*Huma*, 3.9.1949· *Cs*, 4.9.1949, 3).

Οι μάχες στην Ελλάδα έχουν πια τελειώσει, ο ΔΣΕ έχει ηττηθεί και πολλοί σύντροφοί της κινδυνεύουν να εκτελεστούν. Πρωτοστατεί στην κίνηση διαμαρτυρίας για την σωτηρία της Κατερίνας (Καίτης) Ταλαγάνη, συζύγου του Γιάννη Ζέβγου, με την οποία γνωρίζονται από το 1936, και μιλάει για την προσωπικότητα και τη δράση της (*Huma*, 15.10.1949, 3). Παίρνει μέρος στην 5^η γιορτή βιβλίου της Εθνικής Επιτροπής Συγγραφέων στις 22 Οκτωβρίου (*Cs*, 16.10.1949, 2· *Huma*, 20.10.1949, 3). Υπογράφει την έκκληση της Παγκόσμιας Επιτροπής Οπαδών της Ειρήνης για την καθολική απαγόρευση των ατομικών όπλων (*Huma*, 30.3.1950, 2).

Στις 26 Απριλίου 1950, ο Maurice Thorez εγκαινιάζει, στο πλαίσιο της «Μάχης του βιβλίου», μια διπλή έκθεση βιβλίου και εικαστικών και πλαστικών τεχνών στο Σπίτι των Μεταλλουργών, στην οδό Ζαν-Πιερ Τεμπώ – την ίδια οδό στην οποία έμεινε η Αξιώτη φτάνοντας στο Παρίσι. Στο πλευρό του έχει όλους τους επιφανείς λογοτέχνες και διανοητές της προοδευτικής Γαλλίας, μαζί και τη Μέλπω Αξιώτη (*Huma*, 27.4.1950). Οι «Μάχες του βιβλίου» είχαν ξεκινήσει ένα μήνα νωρίτερα στη Μασσαλία και η μάχη του Παρισιού είχε εγκαινιαστεί την προηγούμενη μέρα από τον Aragon. Θα αποτελέσουν, υπό την ιδεολογική καθοδήγηση της Elsa Triolet, την αιχμή του δόρατος της πολιτιστικής πολιτικής του ΚΚΓ, που επιδιώκει να συνδυάσει τη μάχη για την ειρήνη με τη μάχη για το (προοδευτικό) βιβλίο και να αντιπαλέψει, σύμφωνα και με την πολιτική της Κομμουνιστικής, μαζί με τον ιμπεριαλισμό την επικίνδυνη, αλλοτριωτική αμερικανική κουλτούρα (Lazar 1986, Chebel d'Arpion 1993, 174-189). Η Αξιώτη θα δώσει και αυτή τη μάχη ενεργά, ξεκινώντας στις 4 Μαΐου από το Ωμπερβιλιέ, μαζί με τους

²² Το εμβληματικό κτίριο-σύμβολο της CGT είχε πάρει το όνομά του από τη διεύθυνση στην οποία βρισκόταν, καθώς δεν υπάρχει πια, στην οδό Γκρανζ-ω-Μπελ 33.

²³ Τα «Καραβάνια της ειρήνης» ήταν μαζικές, οργανωμένες επισκέψεις σε εμβληματικούς τόπους της ναζιστικής θηριωδίας και της Αντίστασης. Η ιδέα ανήκε στον Aragon, ο οποίος έγραψε και το ομώνυμο ποίημα, «Les caravanes de la paix», που δημοσιεύτηκε πρωτοσέλιδο στην *Humanité* την ημέρα έναρξης του Συνεδρίου των Οπαδών της Ειρήνης στην αίθουσα Πλεγέλ (20.4.1949). Τα καραβάνια ξεκινούν τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς, με την υποστήριξη του ΚΚΓ, από το εμβληματικό Οραντούρ-συρ-Γκλαν (Grenouillet 2000, 49).

Pierre Daix, Dominique Desanti, Jean Laffitte, Vladimir Pozner, Paul Tillard (Cs, 30.4.1950, 1· *Huma*, 3.5.1950, 6· Cs, 4, 5 και 6.5.1950, 1, 6 και 1 αντίστοιχα) και συνεχίζοντας στις 9 Μαΐου στο επίσης «κόκκινο» Σαιν-Ντενί, με τους Dominique Desanti, Charles Haroche, Claude Roy και André Stil (Cs, 6, 9 και 10.5.1950, 1, 6,6· *Huma*, 8, 9 και 10.5.1950, 6).

Στο σημείο αυτό τελειώνουν οι αναφορές στη δράση της Αξιώτη στις δύο εφημερίδες. Υπάρχει ένα κενό τεσσάρων μηνών, στο διάστημα των οποίων προτείνεται μόνο ο *Εικοστός αιώνας* στα βιβλία του καλοκαιριού (*Huma*, 16.6.1950, 5) και αναγγέλλεται το άρθρο της για τον Balzac στο περιοδικό *Europe* (25.8.1950, 2). Τα επόμενα κείμενα θα αφορούν πια την απέλασή της, τις διαδηλώσεις και τα σχετικά ψηφίσματα καταγγελίας, την επιστολή της στον Aragon λίγο αργότερα (*Huma*, 9.9.1950, 4· 22.9.1950, 5· 29.5.1950, 5). Η Simone Téry και ο Claude Morgan αφιερώνουν στις 18 Σεπτεμβρίου ολόκληρα άρθρα στην απέλασή της (*Huma*, 18.9.1950, 6 και 5 αντίστοιχα). Στις 8 Δεκεμβρίου, η Simone Téry ανακοινώνει με πρωτοσέλιδο άρθρο της στην *Humanité* την απέλαση της Seghers, η οποία βρίσκεται στο Παρίσι για την επικείμενη έκδοση της μετάφρασης του μυθιστορήματός της *Die Toten bleiben jung/Les morts restent jeunes* [Οι νεκροί μένουν νέοι], κάνοντας επί τη ευκαιρία αναφορά και στην απέλαση της Αξιώτη και του Jorge Amado. Στη συνέχεια, στις εφημερίδες ανακοινώνονται μόνο τα κείμενα της Αξιώτη στο *LF* ως τον Αύγουστο του 1951, στα οποία θα αναφερθούμε πιο αναλυτικά στη συνέχεια. Έπειτα σιωπή. Η γαλλική περίοδος της Μέλπω Αξιώτη έχει λάβει οριστικά τέλος.

2. Ο Εικοστός αιώνας, το *République-Bastille* και άλλα γαλλικά κείμενα

Η πρώτη, όπως φαίνεται, αναφορά στο έργο της Αξιώτη στη Γαλλία αφορά τις *Δύσκολες νύχτες* και γίνεται από τον Demétrius Asteriotis, δηλαδή τον ποιητή, μυθιστοριογράφο, δοκιμιογράφο, μεταφραστή και κριτικό λογοτεχνίας Philéas Lebesgue, ο οποίος παρακολουθεί μια σειρά από ξένες λογοτεχνίες στο σημαντικό περιοδικό *Mercur de France*, μεταξύ των οποίων και την νεοελληνική από το 1899, στη στήλη «Lettres néo-grecques».²⁴ Ο Αστεριώτης γράφει λοιπόν για τη Μέλπω Αξιώτη στο *Mer-*

²⁴ Ο *Νουμάς* δημοσίευε τόσο μεταφρασμένες κριτικές του Αστεριώτη όσο και συνόψεις τους και ήδη το 1911 επεσήμαινε τη σημασία τους για τα νεοελληνικά γράμματα (αρ. τ. 452, 23.10.1911, 563-564). Σε ένα κείμενο γράφεται με αφορμή την κριτική του Αστεριώτη για τη *Φλογέρα του βασιλιά* του Κωστή Παλαμά: «Στο “Mercur de France”, το φημισμένο γαλλικό περιοδικό, ο Philéas Lebesgue δημοσιεύει, στην ταχτική της ώρα, κρυμμένος κάτω από τόνομα Demétrius Asteriotis, επιθεώρηση της λογοτεχνικής κίνησης, κρίνοντας τα ζητήματά μας και μιλώντας για τα βιβλία μας. Ο κ. Lebesgue, συγγραφέας πολυγνώστης και λεπτοστόχαστος, όσο κι αν η φήμη του δεν τρέχει στους δρόμους, φέρνει στο ζήτημα των προβλημάτων, που μας συγκινούν εδώ, το φιλοσοφικό του νου, και συχνά πυκνά ρίχνει κάτι σαν καινούργιο φως απάνου στα δικά μας. Για τούτο οι γνώμες του, και όταν θα μπορούσε κανείς να πη, πως δεν είναι σε όλα σύμφωνος με τη δική μας αντίληψη, και ο λόγος του για κάποια έργα, και όταν εμείς δεν νομίζουμε πως αξίζει να σταματά κανείς μπροστά τους, πάντα έχουν κάποιαν εύλογη αφορμή και δεν μπορεί να μας είναι αδιάφορα. Για τούτο κι όταν ακόμα δε μας φτάνει ο τόπος μέσα στο “Νουμά” να ξαναδίνουμε μεταφρασμένες τις κριτικές του, πάντα τις παρακολουθούμε και τις προσέχουμε, γιατί μας έρχονται [...] από νου πολύγλωσσο, ερευνητή, ερωτημένο με τις ξένες φιλολογίες και πρώτα απ’ όλα με τη δική μας...».

cure de France (αρ. 982, τομ. 292, 15.5.1939, 220-221), στο ίδιο άρθρο που κάνει λόγο για τον Καρυωτάκη του Βάσου Βαρίκα και τον Σεφέρη του Samuel Baud-Bovy:

Dans la majorité des cas, l'écrivain grec, poète ou prosateur, se manifeste plus attentif aux profondeurs du monde psychique qu'à l'extériorité des événements ou des choses. C'est ce qui arrive précisément avec Mme Melpo Axioti, qui dans son beau roman : **Les Nuits difficiles** n'a pas seulement imprégné le récit de l'atmosphère chatoyante de son île, mais dévoile en même temps, selon l'heureuse expression de M. Cléon Paraschos, une riche vie intérieure.²⁵

Όταν η Αξιώτη πηγαίνει στο Παρίσι το 1946, έχει πίσω της, πέρα από τα τρία προπολεμικά της έργα, μια σειρά από χρονικά για την κατοχή, την αντίσταση και την απελευθέρωση, που, όπως η ίδια σχολιάζει, διαβάστηκαν και αγαπήθηκαν από το ευρύ κοινό της αντίστασης.²⁶ Τα κείμενα αυτά εστίαζαν στον εξωτερικό κόσμο των γεγονότων και των πραγμάτων, όπως και το μυθιστόρημά της, ο *Εικοστός αιώνας*, που της χαρίζει τώρα τη γαλλική και την παγκόσμια αναγνώριση. Ο André Mirabel θα παρουσιάσει στο *Mercure de France* τον *Εικοστό αιώνα* (1.11.1949, 537-538), κάνοντας λόγο για «αφήγηση που παρουσιάζεται ως χρονικό με ρεαλιστικές και τραγικές σκηνές, το οποίο ανανεώνει το 'πολεμικό μυθιστόρημα' [...], προσανατολίζοντας πραγματικά το έργο προς το κοινωνικό μυθιστόρημα» (538). Η Αξιώτη, πάντως, δεν παραγνωρίζει στον *Εικοστό αιώνα*, στο πλαίσιο του ρεαλισμού, την εσωτερική ζωή, αλλά την προσεγγίζει με διαφορετικά μέσα σε σχέση με το παρελθόν, διατηρώντας την ιδιοπροσωπία της και την οικουμενικότητα της γραφής της (Μικέ 1996, 17-33). Μια οικουμενικότητα που δεν περιορίζεται στον *Εικοστό αιώνα*, αλλά εντοπίζεται και στα άλλα κείμενα της περιόδου.

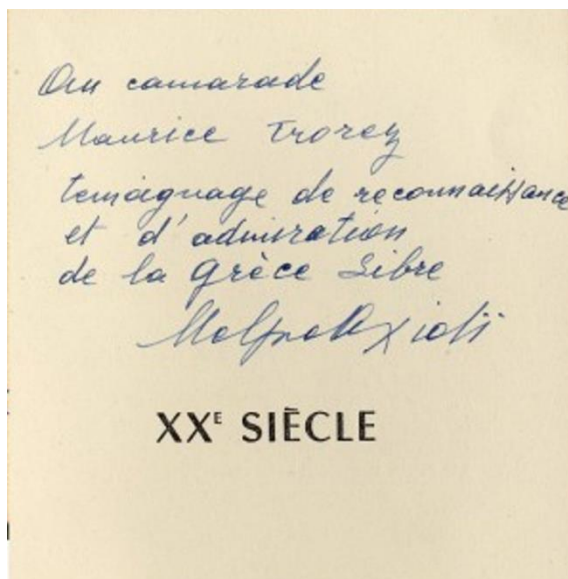
Η πρόσληψη του *Εικοστού αιώνα* στη Γαλλία έχει εν πολλοίς καταγραφεί και σχολιαστεί στις εργασίες που αναφέραμε στην αρχή του κειμένου μας. Στις 17 Φεβρουαρίου 1949, ανακοινώνεται στην *Huma* η έκδοση του έργου, στα νέα βιβλία (σ. 3). Έχει προηγηθεί η διθυραμβική κριτική του Aragon στο *LF*, στις 3 Φεβρουαρίου 1949, ο οποίος είχε επίσης γράψει τη γνωστή υμνητική επιστολή του στην Αξιώτη όταν έλαβε το βιβλίο προς έγκριση, στην οποία της λέει ότι θα λάβει τη θέση που της αξίζει στη γαλλική λογοτεχνία.²⁷ Στις 19 Φεβρουαρίου, ο Émile Danoën, κριτικός της *Cs* (σ. 2), κλείνει το εγκωμιαστικό του κείμενο για το μυθιστόρημα ως εξής: «Όταν ο Paul Éluard

²⁵ «Στις περισσότερες περιπτώσεις, ο έλληνας συγγραφέας, ποιητής ή πεζογράφος, έχει στραμμένη μάλλον την προσοχή του στον εσωτερικό κόσμο της ψυχής παρά στον εξωτερικό κόσμο των γεγονότων και των πραγμάτων. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με την κ. Μέλπω Αξιώτη, η οποία στο ωραίο μυθιστόρημά της *Δύσκολες νύχτες* δεν διαποτίζει απλώς την αφήγηση με την φεγγοβόλα ατμόσφαιρα του νησιού της, αλλά αποκαλύπτει την ίδια στιγμή, σύμφωνα με την ευτυχή διατύπωση του Κλέωνα Παράσχου, και μια πλούσια εσωτερική ζωή».

²⁶ Πρόκειται για τα ιστορικά χρονικά *Απάντηση σε πέντε ερωτήματα* (1945), *Πρωτομαγιάς* (1945), *Οι Ελληνίδες φρουροί της Ελλάδας* (1945), Αθήνα 1941-1945 (1946). Η ίδια η Αξιώτη σχολιάζει την τεράστια επιτυχία που είχε το πρώτο από αυτά (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 22) και προφανώς και τα υπόλοιπα στη συνέχεια.

²⁷ Επιστολή της 3^{ης} Οκτωβρίου 1948, Αρχείο Μέλπως Αξιώτη στο Αρχείο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, ΑΠΘ· στη *Μυκονιάτικη*, σε μετάφραση της Αξιώτη (66, 1994, 7) και στη *Λέξη* σε μετάφραση Α. Φωστήρη (55, 1993, 593).

διάβασε το χειρόγραφο αυτού του μυθιστορήματος, σημείωσε μια μόνο λέξη στην πρώτη σελίδα και την υπέγραψε: ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ» – το έργο διαφημίζεται επίσης σε πλαίσιο. Οι κριτικές θα ακολουθούν η μία την άλλη και θα είναι όλες εξίσου θερμές (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 41-43). Το μυθιστόρημα θα αναφέρεται και θα διαφημίζεται συστηματικά στις ημερήσιες εφημερίδες, θα αναδημοσιεύονται αποσπάσματά του – ολόκληρο το έργο είναι γνωστό ότι αναδημοσιεύεται σε συνέχειες στο περιοδικό της CGT *La Vie Ouvrière* και την αναδημοσίευση αναγγέλλει, λόγου χάρη, η *Huma* στις 21 και στις 27.4.1949. Θα περιλαμβάνεται στις προτάσεις ανάγνωσης σε διάφορες περιστάσεις και θα αναφέρεται σε διάφορα άρθρα ως ένα από τα πρότυπα της προοδευτικής λογοτεχνίας της εποχής.

Εικόνα 3. Η αφιέρωση της Αξιώτη στο αντίτυπο της μετάφρασης του *Εικοστού αιώνα* που χάρισε στον Maurice Thorez (αρχείο Thorez- Vermeersch, δημοτικά αρχεία Ιβρύ-συρ-Σεν).

Η Simone Téry θα αναφέρεται διαρκώς στον *Εικοστό αιώνα* στα κείμενά της. Το άρθρο της «Aidez-nous, camarades!» [Βοηθήστε μας, σύντροφοι!] (15.4.1949, 4) αναδεικνύει τη δύναμη των βιβλίων και τη σημασία της ανάγνωσής τους από τον λαό, καθώς είναι πολύ πιο ουσιαστικά από τις αμερικάνικες ταινίες του συρμού τις οποίες συχνά παρακολουθεί, και αναφέρει τον «θαυμαστό *Εικοστό αιώνα* της μεγάλης ελληνίδας μυθιστοριογράφου Μέλπως Αξιώτη», το οποίο προτείνει επίσης ως δώρο τα Χριστούγεννα (20.12.1949), πλάι σε έργα των Έρενμπουργκ, Ίλιν, Σόλοχοφ, της Triolet και στους Κομμουνιστές του Aragon. Η Téry θα πρωτοστατήσει στην συνέχεια στις διαμαρτυρίες για την απέλασή της. Στο κείμενό της «Monsieur Pleven, qu'avez-vous fait de Melpo Axioti» (*Huma*, 15.9.1950, 6), αναφέρεται στην Αξιώτη ως εξής: την «αγαπητή μου φίλη Μέλπω, τη μεγάλη μας φίλη Μέλπω Αξιώτη, τη μεγαλύτερη συγγραφέα της ελληνικής Αντίστασης» και επισημαίνει ότι ο πρωθυπουργός φοβάται τους συγγραφείς αλλά και τις γυναίκες, αφού η πρώτη συγγραφέας που συλλαμβάνει είναι γυναίκα. Τοποθετεί την Αξιώτη στην παράδοση των γαλλόφωνων συγγραφέων, από τον Jean Moréas ως την Anna de Noailles –όπως και ο Aragon στην επιστολή του Οκτωβρίου 1948–, τη χαρακτηρίζει ως μια από τις καλύτερες νέες συγγραφείς του μεταπο-

λέμου, αναφέρεται στην τεράστια επιτυχία του *Εικοστού αιώνα* που εξαντλήθηκε μέσα σε λίγες εβδομάδες και έχει επανεκδοθεί. Κάνει όμως και μια σημαντικού αναφορά στο *République-Bastille*: «Η Μέλπω δούλευε ένα νέο μυθιστόρημα, το *République-Bastille*, για το Παρίσι που τόσο αγαπούσε, για τον λαό και τους αγώνες του, τα όνειρα, τις ελπίδες του». Η αναφορά αυτή επιβεβαιώνει πως το γαλλικό μυθιστόρημα της Αξιώτη ήταν ήδη γνωστό στους γαλλικούς λογοτεχνικούς κύκλους, αναμενόταν με ενθουσιασμό και ο Louis Aragon το είχε κατά πάσα πιθανότητα διαβάσει, έστω και σε μη τελική μορφή. Στο δικό του άρθρο, «Salut à Melpo Axioti», στο ίδιο φύλλο (5), ο Claude Morgan χαρακτηρίζει επίσης την Αξιώτη ως «μεγάλη γαλλίδα συγγραφέα».

Χάρη στη μετάφραση ενός μυθιστορήματος που έχει γράψει πριν από την αυτοεξορία της στη Γαλλία, η Αξιώτη γίνεται λοιπόν ελληνίδα και μαζί γαλλίδα συγγραφέας, όπως η Wanda Wasilevska, για την οποία μιλάει σε ένα κείμενό της που παρουσιάζουμε στη συνέχεια, είναι πολωνή και σοβιετική συγγραφέας. Με μία διαφορά. Η λογοτεχνική αυτή πολιτογράφηση αποτελούσε προφανώς το όνειρο της Αξιώτη, η οποία εργαζόταν συστηματικά σ' αυτή την κατεύθυνση, όπως μαρτυρεί κυρίως το *République-Bastille*, αλλά και τα γαλλικά της ποιήματα, τα οποία ξεκινά να γράφει πριν από την αναχώρησή της για τη Γαλλία, και η γαλλική παραγωγή της εν γένει.²⁸ Έρχεται όμως πολύ αργά, μετά την απέλασή της –την οποία οι γάλλοι σύντροφοί της δεν μπόρεσαν να αποτρέψουν, καθώς η σύλληψη και η απέλασή της έγιναν αιφνιδιαστικά–²⁹ και εν τοις πράγμασι ακυρώνεται. Ιδωμένα στην προοπτική της συνέχειας που γνωρίζουμε, τα γαλλικά κείμενα που δημοσιεύει κατά την περίοδο αυτή αποκτούν έτσι ενδεχομένως μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Στη συνέχεια, θα αναφέρουμε τα κείμενα που προέκυψαν από την έρευνά μας και θεωρούμε ότι προστίθενται στην ήδη καταγεγραμμένη εργογραφία της και θα κλείσουμε με ένα σύντομο σχόλιο σχετικά με ορισμένες πτυχές της γαλλικής της παραγωγής.

Στις αρχές του 1948, πριν δηλαδή ξεκινήσει να γράφει το *République-Bastille*, η Αξιώτη δημοσιεύει στο τεύχος 193 του *LF* το διήγημα «De nos jours en Grèce» [Στις μέρες μας στην Ελλάδα] (29.2.1948, σ. 5), το οποίο διαδραματίζεται στην Ελλάδα και δεν το έχουμε εντοπίσει, ολόκληρο ή αποσπάσματά του, ως τώρα στο έργο της. Η ιστορία

²⁸ Αντιθέτως, ο Ανδρέας Κέδρος, με τον οποίο η Αξιώτη συνυπήρξε και συνεργάστηκε, θα ενταχθεί ως γάλλος συγγραφέας στο γαλλικό λογοτεχνικό σύστημα, αφού η προαναγγελία της απέλασής του θα επιτρέψει στους γάλλους συντρόφους του να δώσουν τη μάχη για την ακύρωσή της και να την κερδίσουν. Ο Jean-Louis Bory θα γράψει έτσι ένα άρθρο με τίτλο «André Kedros, écrivain français» (*LF*, 449, 1953). Για τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνονται τόσο ο *Εικοστός αιώνας* όσο και το *Ωδείο* του Κέδρου σε σχέση με την αναπαράσταση της σύγχρονης τους πραγματικότητας, βλ. το μνημικό για τον Κέδρο κείμενο του Leclerc 1949.

²⁹ Στη συζήτηση που έγινε στο γαλλικό κοινοβούλιο στις 6 Φεβρουαρίου 1951 (β' συνεδρία) στο πλαίσιο των κοινοβουλευτικών ερωτήσεων στον Υπουργό Εσωτερικών, τίθεται το ζήτημα των απελάσεων και η Αξιώτη αναφέρεται ρητά από τον γάλλο βουλευτή του ΚΚΓ Jean Cristofol. Πολύς λόγος γίνεται για τη μυστικότητα της επιχείρησης (*Journal Officiel*, 17.2.1951). Τη μυστικότητα αυτή θέτει ωστόσο υπό αίρεση η μαρτυρία του ισπανού κομμουνιστή ηγέτη Santiago Carrillo στα απομνημονεύματά του: «Ο Lister, ο Antòn, ο Cristóbal Errandonea, ο Manuel Delicado κι εγώ γλιτώσαμε τη σύλληψη, επειδή η κατάσταση διαρκώς χειροτέρευε κι έτσι είχαμε πάρει τα μέτρα μας και δεν κοιμόμαστε στα σπítια μας» (1993, 432). Ο Lister στο βιβλίο του *Así destruyó Carrillo el PCE* επιβεβαιώνοντας τον Carrillo, προσθέτει ότι την παραμονή είχε ειδοποιηθεί από τον Jean Duclos, στη γιορτή της *Humanité* [προφανώς κατά την προετοιμασία της εννοεί] για το επικείμενο χτύπημα της αστυνομίας, την επομένη το πρωί στις 6 (1983, 70). Τα στοιχεία αυτά έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με την Αξιώτη και την απέλασή της.

είναι συνοπτικά η εξής: το Μεγάλο Σάββατο του 1947, η αφηγήτρια αναλαμβάνει την αποστολή να επισκεφτεί μια σειρά από οικογένειες εξορίστων, για να δει πώς περνάνε τις γιορτινές μέρες του Πάσχα. Στο πρώτο κιάλας σπίτι, συναντά μια τυφλή ηλικιωμένη γυναίκα, τη Μαρία, που περιμένει τον γιο της από την εξορία, και όλο περιμένει, κάθε νύχτα, άγρυπνη, για να τον υποδεχτεί και να γιορτάσει την επάνοδό του σφάζοντας τον κόκορα που κρατάει εκεί δίπλα της. Πρόκειται για ένα διήγημα, που δημιουργεί, κατά την προσφιλή μέθοδο της Αξιώτη, τη συγκίνηση, χωρίς καμία δραματοποίηση, μέσα από τις περιγραφές των χώρων και των πραγμάτων, των προσώπων και του λόγου τους – μέσα στο κατασκότεινο δωμάτιο, η μαυροντυμένη κυρία Μαρία είναι μια σκοτεινή κηλίδα παραπάνω στο σκοτάδι κι ο απλός της λόγος για τον θάνατο που την περιβάλλει, αλλά και για την απόφασή της να αντέξει ως το τέλος, ώσπου να γυρίσει ο γιος της από την εξορία, είναι πιο δραστικός από τον οποιοδήποτε θρήνο. Παραθέτουμε ενδεικτικά δύο αποσπάσματα. Το πρώτο βρίσκεται στην αρχή του λόγου της Μαρίας, το δεύτερο στο κλείσιμο του διηγήματος:

Έφερα από το χωριό πέντε ανθρώπους ζωντανούς. Να μην τους ήθελε τάχατες η πρωτεύουσα; Να τους καλέσανε τα βάθη της γης; Έθαψα τρία παιδιά κι από πίσω τον πατέρα τους. Μου έμεινε το στερνοπαίδι μου. Τον ξέρεις; Αντώνη τον λένε.

[...]

Κι ύστερα είναι και το τραίνο που περνάει κάθε νύχτα. Είναι μικρό, μεγάλο, δεν βλέπω, δεν καταλαβαίνω, αλλά το ακούω, σφυρίζει και περνάει τρεχάτο την ίδια ώρα κάθε νύχτα. Έτσι κι εγώ μένω ξάγρυπνη ως το πρωί. Περιμένω γιατί λέω με τον νου μου: κι αν έρθει απόψε τη νύχτα, κι αν μου τον φέρει αυτή τη φορά το τραίνο, πρέπει να με βρει όρθια. Είναι κι ο κόκορας που πρέπει αμέσως να τον σφάξω για τον γυρισμό του. Εδώ τον κρατώ, σε εκείνη τη γωνίτσα, πίσω από το μπαούλο, και κάθε πρωί του λέγω: «Άκου 'δω, ο Αντώνης θα γυρίσει. Τ' ακούς το τραίνο που περνάει. Εγώ θα τον περιμένω κι εκατό χρόνια αν χρειαστεί. Αλλά εσύ είσαι ένα τόσο δα πραγματάκι, με μια τόση δα καρδούλα, σαν ξεφλουδισμένο καρύδι, πώς τάχατες να κάνεις τη μεγάλη υπομονή που κάνουμε εμείς οι άνθρωποι για να φτάσουμε ως το τέρμα;»

Γύρισα το κεφάλι, η Μαρία γελούσε.

Οι καμπάνες δεν χτυπούσαν ακόμα. Έμεινε και πάλι μόνη, στη γωνιά του δωματίου, μες στη μαύρη της φούστα, μέσα στις σκιές και στο κενό.

Στις 21 Δεκεμβρίου 1950, κι ενώ η Αξιώτη βρίσκεται πλέον στην Ανατολική Γερμανία, δημοσιεύεται στο *LF* πρωτοσέλιδο το διήγημά της «Le Noël des enfants qui n'ont plus de maison» [Τα Χριστούγεννα των παιδιών που δεν έχουν πια σπίτι] (αρ. 342, 1-2), με εικονογράφηση του André Graciès. Πρόκειται για την αληθινή ιστορία του Μενέλαου Λουντέμη και της οικογένειάς του, την οποία στη συνέχεια η Αξιώτη θα ενσωματώσει στο διήγημα «Η θάλασσα και τα νησάκια της», στη συλλογή *Σύντροφοι, καλημέρα!* (1983β, 346-352): στο διήγημα, ο δεσμώτης συγγραφέας ακούει από τις καινούργιες κρατούμενες μια ιστορία που γνωρίζει την αρχή της, αφού είναι η δική του, αλλά όχι το τέλος της, αφού η γυναίκα και η κόρη του είναι αλλού εξόριστες. Στην εκδοχή του περιοδικού το τέλος της ιστορίας είναι ελαφρά παραλλαγμένο σε σχέση με

το διήγημα: «Αλλά αυτή τη χριστουγεννιάτικη ιστορία, φοβερή και μαζί κι αληθινή ό-πως η ζωή της των πέντε χρόνων, την έγραψε τελικά η μικρή Μυρτώ για σας. Και για τους ανθρώπους». Το περιοδικό σημειώνει: «Η Μέλπω Αξιώτη γράφει από την εξορία τα “Χριστούγεννα...”». Η πρόταση αυτή είναι ενδεικτική της αντίληψης, που στην πορεία θα ξεθωριάσει, για την ταυτότητα της Αξιώτη ως γαλλίδας συγγραφέως. Γιατί η εξορία ορίζεται πάντα σε σχέση με μια πατρίδα. Απόδειξη δε της εμβέλειας του *LF* αφενός αλλά και της ύπαρξης πολιτισμικών δικτύων προσώπων και θεσμών που συνδέουν τα ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα με τις λαϊκές δημοκρατίες, ειδικότερα δε το γαλλικό κόμμα με την Ανατολική Γερμανία, είναι το γεγονός ότι το διήγημα αναδημοσιεύεται τρεις ημέρες αργότερα, την παραμονή των Χριστουγέννων, στη γερμανική εφημερίδα *Berliner Zeitung*, με τον τίτλο «Weihnachtsfreude für Myrto» [Χριστουγεννιάτικη χαρά για τη Μυρτώ] και σημείωμα της σύνταξης για τη σχέση της ιστορίας με την οικογένεια του Λουντέμη.³⁰

10e Année. — N° 342. PRIX : 25 FRANCS (Suisse : 0 fr. 55. - Belgique : 5 fr.) 21 DÉCEMBRE 1950.

LES LETTRES
françaises

Fondateur : Jacques DECOUR (fusillé par les Allemands)
Directeur : Claude MORGAN.
Rédacteur en chef : Jean ANDREY-RETY.

DIRECTION, ADMINISTRATION, REDACTION : 37, RUE DU LOUVRE. - PARIS (2e). - TURBIGO 52-00. - C.G.P. PARIS 152-25

MELPO AXIOTI A ECRIT EN EXIL :
LE NOEL DES ENFANTS
QUI N'ONT PLUS DE MAISON

Luis BUNUEL et "LOS OLVIDADOS"
(Lire en page 3 l'interview, par Janine Bouissounouse, du grand cinéaste espagnol, sur le film tiré par lui de la vie des enfants mexicains).

MELPO AXIOTI.
(Lire la suite en page 7.)

D E temps à autre, les cloches de la ville espagnole, c'était la nuit de Noël. Le mari et la femme s'étaient assis dans la chambre, il n'y avait pas de feu, il faisait froid. Avant la guerre, le mari s'occupait à écrire des livres. On les aimait beaucoup, ses livres, on disait qu'ils étaient beaux. Depuis que la guerre était venue, il n'avait plus écrit de livres. Il écrivait autre chose, il formait la maison à ciel, il bêtisait même les volats, et il remplissait des bouts de papier avec des lettres minuscules, extrêmement serrées. Puis il cachait ces bouts de papier, quelque part, dans ses vêtements, tantôt dans l'ourlet du pantalon, tantôt dans le doublure du gilet, parfois même dans ses cheveux — car il avait beaucoup de cheveux, comme tous les gens qui vivent du côté

Εικόνα 4. *Les Lettres Françaises*, 342.

³⁰ Για τη γερμανική δημοσίευση, βλ. Αντωνοπούλου υπό δημ. Την ίδια χρονιά, έχει δημοσιευτεί επίσης στο *LF* σε μετάφραση της Αξιώτη το πολύ γνωστό ποίημα του Λουντέμη για τον Ναζίμ Χικμέτ «Γράμμα στον άρρωστο ποιητή» [«Lettre au poète malade»], σε μια σελίδα με κείμενα διαμαρτυρίας και συμπάραστασης στον Χικμέτ (αρ. 313, 25.5.1950, 5).

Εικόνα 5. Το έργο του André Graciès που κοσμεί το διήγημα «Τα Χριστούγεννα των παιδιών που δεν έχουν πια σπίτι»

Εκτός από αυτά τα δύο διηγήματα, η Αξιώτη γράφει επίσης κάποια άλλα αφηγήματα – στον ειδολογικό προσδιορισμό των κειμένων της θα επανέλθουμε στη συνέχεια. Στις 14 Μαΐου 1949, δημοσιεύει στην *Humanité* το κείμενο «Nos instants de joie» [Οι χαρούμενες στιγμές μας] (3).

Nos instants de joie

IL y a des personnes qui me trouvent triste. C'est vrai ? Je n'y pensais pas. Je croyais même au contraire...

Mais oui, je vous assure, je riais beaucoup autrefois. Et comme on trouve toujours ses joies dans la vie, je ris encore avec le printemps, le printemps de Paris, quand je me trouve à Paris, avec les matelots de Marseille... Il y a toujours dans le monde quelque chose qui vous rend heureux.

Et pourtant, on me trouve triste. On dit même que le mot « tragique » fut inventé en Grèce. C'est vrai, mais nous autres Grecs, nous n'y pensons plus aujourd'hui. Nous vivons comme tout le monde. Nous chantons beaucoup; nous dansons.

Je dansais aussi, autrefois. On allait dans les bals avec une amie à moi. C'était une femme très belle; on s'amusait beaucoup ensemble. Elle portait des robes merveilleuses. Tout le monde lui faisait la cour. Nous dansions jusqu'au matin.

Puis la guerre est venue, et puis l'occupation. Non, ce n'est pas pour vous rappeler des choses terribles que je le dis. Non, même pendant la guerre et pendant l'occupation on trouvait toujours quelque chose pour rire.

Il n'y avait plus de bals en ce moment, c'est bien vrai, on s'occupait d'autres choses, mais j'allais déjeuner quelquefois chez cette amie. On s'asseyait à table. On apportait la soupe, une soupe de légumes secs qui était déjà tradition-

nelle. Alors le mari de mon amie disait très timidement :

« Je croyais cependant qu'il y avait de la viande, aujourd'hui ! »

« Eh oui ! il y en avait, lui répondait sa femme, mais les pauvres sont passés et il n'y en a plus; mange maintenant ta soupe, elle est bonne. »

Et tous, autour de la table, nous éclatons de rire. Les pauvres,

Par _____
Melpo AXIOTI

c'était les partisans. Il n'y avait plus de pauvres en ce temps-là; il n'y avait que des maquisards. Il y avait les détenus, les hors la loi, leurs familles. Et c'était bien pour eux qu'on emportait la viande. Cela nous semblait si drôle, nous en rions chaque fois.

Et puis, la veille du Nouvel An, on allait chez mon amie et elle ouvrait toujours une bouteille de champagne. Mais ce n'était pas du champagne, puisqu'il n'y en avait pas pendant l'occupation; c'était du vin ordinaire, et mon amie ouvrait la bouteille en faisant « Poum » avec sa langue; elle imitait à merveille le bruit du bouchon. « Ça porte bonheur, nous disait-elle; il faut toujours faire quelque chose à la veille du Nouvel An, pour que l'année soit meilleure. » Et cela aussi nous semblait très drôle; nous en rions beaucoup.

Ensuite, après l'occupation, il y

a eu la libération. Et pendant cette libération, voilà que mon amie fut arrêtée elle-même, cette fois, et emprisonnée. Et elle fut même condamnée à mort.

Il n'y avait plus rien de drôle là-dedans, je vous assure, rien qui puisse vous donner l'envie de rire, c'était certain.

Je pensais souvent à elle. J'y pensais quand une femme passait qui me rappelait sa taille. J'y pensais même parfois quand je voyais une bouteille de champagne. Mais je pensais surtout à elle à la veille du dernier Nouvel An. Il y avait déjà onze mois qu'elle était emprisonnée. Onze mois qu'une condamnée à mort se couchait, attendant la mort, le soir, et se réveillait, attendant la mort, le matin. Et comme je pensais à elle à la veille du Nouvel An, je me creusais la tête :

« C'est-ce qu'on pourrait bien faire quand on est condamnée, pour que ça porte bonheur ? Pour que l'année soit meilleure ? ». Et, vraiment, je ne trouvais rien.

Enfin, j'ai su par hasard ce que les femmes avaient fait, pendant le réveillon de 1949, dans une prison de Grèce.

Il y en avait neuf qui étaient condamnées à mort. Il y avait même une vieille qui avait 70 ans.

Les cloches sonnaient dans la ville, et on entendait l'écho qui passait les barreaux et venait jusque dans leur cellule. Ainsi les femmes se rendirent compte que la Nouvelle Année allait bientôt commencer. Il fallait faire quelque chose pour que ça porte bonheur,

Le gardien faisait sa ronde. Les neuf femmes lui ont dit :

« Laisse-nous sortir une seule minute dans la cour pour que ça nous porte bonheur. »

Le gardien a dit :

« Non ! »

Les neuf femmes lui ont dit :

« Laisse-nous sortir dans la cour. »

Le gardien a dit :

« Non ! »

Les neuf femmes lui ont dit :

« Laisse-nous sortir sur le seuil de la porte. »

Le gardien a dit :

« Non ! »

Les neuf femmes lui ont dit :

« Laisse-nous toucher seulement de la pointe du pied le seuil extérieur de la porte. »

Et quand sonnait minuit, neuf femmes condamnées à mort, de très vieilles et des jeunes, dans une prison de Grèce, au son du carillon qui annonçait la fête au monde, s'avancèrent à la file, et par la porte entrouverte qui grinçait sur ses gonds, touchèrent, de la pointe du pied, le seuil extérieur de leur cellule.

Il n'y avait rien de drôle là-dedans, c'est bien certain. Et cependant, quand je l'avais appris, je m'étais mise à sourire. Ça m'avait donné de la joie. Et je m'étais mise à murmurer :

« Tant qu'il y aura dans le monde des femmes qui pourront faire ça... ça portera toujours bonheur... Les années qui commencent seront toujours meilleures que les années précédentes. »

La vie est pleine de choses qui peuvent vous faire sourire et vous rendre joyeux. C'est vrai.

Εικόνα 6. «Οι χαρούμενες στιγμές μας», *L'Humanité*, 14.5.1949, 3.

Αυτοβιογραφικό, το κείμενο της Αξιώτη μιλάει για τις χαρές της ζωής που έχουν τη θέση τους ακόμη και μέσα στον μεγαλύτερο ζόφο, της Κατοχής και της μεταπολεμικής φυλακής, με αναφορά σε μια φυλακισμένη πλέον φίλη της· στα γέλια τους μέσα στις πιο αντίξοες συνθήκες την παραμονή της πρωτοχρονιάς· και σε μια ομάδα φυλακισμένων γυναικών που ζητούν να πατήσουν, τη συγκεκριμένη μέρα, το κατώφλι της πόρτας για γούρι.

Εικόνα 7. Φωτογραφία της Αξιώτη που δημοσιεύεται επανειλημμένα στην *L'Humanité* της εποχής.

Τον Ιανουάριο του 1950, δημοσιεύεται πρωτοσέλιδο στο *LF* ένα κείμενό της, υπό μορφή επιστολής στην πολωνέζα και σοβιετική, όπως χαρακτηρίζεται συνήθως λόγω της παραμονής της στην ΕΣΣΔ μετά τον πόλεμο, συγγραφέα Wanda Wasilewska (Wassiliewska στο *LF*),³¹ σχετικά με το βιβλίο της *Les ténèbres vaincues* [Το σκοτάδι νικήθηκε, *Gdy światło zarłonie*, 1946], που είχε εκδοθεί το 1949 (αρ. 293, 5.1.1950, 1 και 3). Το βιβλίο μιλάει για έναν στρατιώτη που γυρίζει μετά τον πόλεμο στον τόπο του και δυσκολεύεται να προσαρμοστεί στη νέα του ζωή, αλλά τελικά βοηθάει την κοινότητα και η ζωή του αποκτά νόημα. Διαβάζοντας αυτό το βιβλίο για το τέλος του πολέμου και του σκότους και σχολιάζοντάς το θεματικά και υφολογικά, η Αξιώτη καταλήγει σε μια σύγκριση με την Ελλάδα, όπου το σκοτάδι συνεχίζει να βασιλεύει:

Αχ, πόσα μου έρχονται στον νου διαβάζοντας αυτό το βιβλίο! Κι εμείς οι Έλληνες θέλαμε να γράψουμε σε ένα βιβλίο αυτή την πρόταση: «Μα αφού ο πόλεμος τέλειωσε!».

³¹ Για την Wanda Wasilewska, βλ. Mrozik 2017. Την ευχαριστώ θερμά για τη βοήθειά της στην εύρεση του πρωτότυπου τίτλου του μυθιστορήματος της Wasilewska.

Αλλά όχι, ο πόλεμος για μας δεν είχε τελειώσει. Τα βιβλία που θέλαμε να γράψουμε, δεν τα έχουμε γράψει ακόμα, τα βιβλία που γράψαμε δεν μπορέσαμε να τα εκδώσουμε. Θα θέλαμε κι εμείς να είναι οι δρόμοι μας ποιήματα κι έναν ηλεκτρικό σταθμό να τον κάνουμε παραμύθι. Αλλά στους δρόμους μας σέρνεται ακόμα ατιμώρητος ο θάνατος. Και τα παιδιά μας που ο πατέρας τους τουφεκίστηκε από τους Γερμανούς ή εκείνους που τους διαδέχτηκαν, να που δεν μπορούν σήμερα να το πουν αυτό φωναχτά, το κρύβουν.

Και χιλιάδες Νίνες, στον τόπο μας, γίνονται στρατιώτες σαν όλους τους άλλους. Και χιλιάδες Αλεξέι αφήνουν κάτω το όπλο τους για μια στιγμή και ξαναπαίρνουν ευθύς τον δρόμο που θα τους οδηγήσει στο αύριο.

Αύριο, κι εμείς επίσης, Βάντα, θα μπορούμε να πούμε, όπως εσύ, στη μεγάλη παρέλαση: *Γεια σου φίλε, που ο θάνατος σε σημάδεψε*³² στα πρώτα σου βήματα...

Κι όμως, η Αξιώτη, όταν δημοσιεύει την κριτική αυτή, έχει ήδη γράψει την πρόταση που λαχταράει, λίγο παραλλαγμένη, στο *République-Bastille*: «Την παραμονή πριν φύγει, το απόγεμα, πέρασε μια κυρία στο δρόμο μ' ένα μωβ φτερό. Ασυνήθιστο πράμα. “Το βέβαιο είναι”, σκέφτηκε η Λίζα, “πως έχει αυτή η κυρία δίκιο. Τέλειωσε πια ο πόλεμος”» (2014, 77). Θα την ξαναγράψει, ξανά και ξανά, παραλλαγμένη στο «Τριώροφο του κυρίου υπουργού» στο *Σύντροφοι, καλημέρα!*, στο «Αντίο» στα *Θαλασσινά...*³³

Το τελευταίο κείμενό της στο *LF*, που δημοσιεύεται επίσης πρωτοσέλιδο και το επισημαίνει η Ελεγμίτου στο χρονολόγιό της, έχει τίτλο «A Berlin, la jeunesse du monde oppose le chant de la vie au vieux délire de la guerre» [Στο Βερολίνο, οι νέοι όλου του κόσμου αντιπαραθέτουν το τραγούδι της ζωής στο γερασμένο παραλήρημα του πολέμου] (αρ. 374, 2.8.1951). Στο σημείωμα της σύνταξης διαβάζουμε:

Από τις 5 ως τις 19 Αυγούστου θα διεξαχθεί στο Βερολίνο το 3^ο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Νεολαίας, μετά από τα δύο που διοργανώθηκαν στη Βουδαπέστη και στη Νίκαια. Το *Lettres Françaises* θεώρησε τα προηγούμενα χρόνια ζήτημα αρχής την υποστήριξη της θαυμάσιας αυτής προσπάθειας που κάνει η νεολαία όλου του κόσμου για την αλληλογνωριμία των λαών και την ειρήνη. Το περιοδικό μας θα δώσει φέτος το παρόν με τον διευθυντή μας Claude Morgan και τον Jean Marcenac. Θα ξαναβρούν εκεί πολλούς μας φίλους, μεταξύ των οποίων και τη Μέλπω Αξιώτη, η οποία μας μιλά σήμερα για τη γερμανική νεολαία και μαζί για την ελπίδα και την εμπιστοσύνη που μπορούμε να έχουμε στη νεολαία όλων των λαών.

³² Στο αντίτυπό μας του *LF*, το ρήμα είναι δυσανάγνωστο, διακρίνονται μόνο το πρώτο και τα δύο τελευταία γράμματα, m...uέ. Καθώς λόγω της πανδημίας δεν μπορούσαμε πλέον να έχουμε πρόσβαση στις βιβλιοθήκες στη Γαλλία, το μεταφράζουμε εδώ με κάθε επιφύλαξη. Ελπίζουμε ότι σύντομα θα το αποκαταστήσουμε.

³³ Για τη διακειμενικότητα στο έργο της Αξιώτη, βλ. Μικέ 1996 και 2014 και Κακαβούλια 2015, όπως και τις σημειώσεις στη μετάφραση του *Ρεπουμπλικ-Βαστίλλη*.

Μπορεί κανείς να φανταστεί τη χαρά της Αξιώτη για τη συνάντηση αυτή...³⁴ Εξιστορεί τη μεταμόρφωση μιας –γερμανίδας– χρυσαλλίδας, μιας νεαρής, ανώνυμης εργάτριας, που συμβατικά η αφηγήτρια την ονομάζει Ελένη, διότι ούτε το όνομα ούτε οι λεπτομέρειες για τη δουλειά της έχουν σημασία. Η Ελένη μεγάλωσε μέσα στο ναζιστικό παραλήρημα και βρίσκεται μετά το τέλος του πολέμου να παλεύει, σε μια νέα χώρα, με τα ερείπια της Καγκελαρίας του Ράιχ. Ως τη μέρα που πέφτει στα χέρια της το απόσπασμα ενός ποιήματος. Ενθουσιάζεται, το αναζητεί ολόκληρο και στο τέλος το βρίσκει. Το ποίημα είναι του Pablo Neruda. Και η ίδια γίνεται επίσης συγγραφέας. Με μεγάλη φαντασία, όπως φαίνεται από το απόσπασμα που ακολουθεί:

Η Ελένη είναι σήμερα κι αυτή συγγραφέας. Στο πρώτο της βιβλίο περιέγραψε τη θάλασσα με τρόπο εκπληκτικό. – Σε ποια πόλη κοντά στη θάλασσα έζησες; Τη ρωτάνε. – Δεν την έχω δει ποτέ μου τη θάλασσα, αποκρίνεται εκείνη. Αλλά νόμιζα ότι την έβλεπα μέσα στα ερείπια όπου δούλευα. Τα σύννεφα της σκόνης που σηκώνανε τα χαλάσματα ήταν για μένα τα κύματα ενός τεράστιου ωκεανού. Και από τα νερά του ωκεανού αυτού ξεπρόβαλλε, εμπρός στα θαμπωμένα μάτια μου, κάτι πολύ όμορφο: μια νέα Γερμανία.

Τα κείμενα αυτά προστίθενται στα άλλα δύο γνωστά της κείμενα, τα οποία έχει δημοσιεύσει ο Γουλανδρής (2000), «Une grande tradition grecque. Le ‘négrillon’ et l’orthographe» [Μια μεγάλη ελληνική παράδοση. Ο «Αράπης» και η ορθογραφία] (*LF*, 264, 15.9.1949, 5) και «Des chiens défendent l’Acropole» [Την Ακρόπολη την υπερασπίζονται σκυλιά] (*LF*, 328, 14.9.1950, 1 και 5). Το πρώτο είναι ένα χρονικό για τον παράνομο ελληνικό τύπο, που ξεκινά από την Κατοχή και καταλήγει στα έντυπα του ΔΣΕ. Τίτλοφορείται από τον περίφημο «Αράπη», την ιταλική εκτυπωτική μηχανή στο παράνομο τυπογραφείο του ΕΑΜ στην Καλλιθέα. Με αναφορά στα γαλλικά παράνομα έντυπα της Αντίστασης, ένα από τα οποία ήταν και το ίδιο το *LF*, η Εθνική Επιτροπή Συγγραφέων σημειώνει ότι «δεν μπορεί να μείνει αδιάφορη στα έργα της ελληνικής διανοήσης, μέσα στις άγριες συνθήκες του εμφυλίου και της ξένης επέμβασης που σπαράσσουν την Ελλάδα. Θεωρήσαμε την ελληνίδα μυθιστοριογράφου του *Εικοστού Αιώνα*, που είναι τρόπον τινά η πρέσβειρά της στον τόπο μας, ως την πλέον κατάλληλη για να μας μιλήσει εδώ για το τι και πώς γίνεται στην πατρίδα των Ανταρτών και του Θεμιστοκλή».

Το κείμενο όμως που έχει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την οπτική, την τεχνική και το ύφος της Αξιώτη το 1950 είναι το διήγημα «Des chiens défendent l’Acropole» [Την Ακρόπολη την υπερασπίζονται σκυλιά]. Παρότι το κείμενο αναφέρεται και πάλι στους αγώνες και στις δυσκολίες των ελλήνων αγωνιστών, παρότι οι νεκρές φίλες, η Μάρω, η Ηλέκτρα, δίνουν κι εδώ το παρών, όπως στο *Ρεπυμπλικ-Βαστίλλη* και στα έργα της τελευταίας περιόδου της Αξιώτη, και κουβεντιάζουν με την ηρωίδα, τη Μαρία, η Μαρία μιλάει για την κούραση από τις κακουχίες, τις διώξεις και τα βάσανα, τον τρόπο και τους εφιάλτες, για τη λαχτάρα για μια νέα ζωή, που όμως την ακυρώνει η μνήμη των δέκα φοβερών χρόνων, οι νεκροί, οι βασανισμένοι, η αγωνία και, κυρίως,

³⁴ Ελπίζουμε η καλή συνάδελφος Αναστασία Αντωνοπούλου, που ερευνά τη διαδρομή της Αξιώτη στην Ανατολική Γερμανία, να μπορέσει να μας πει σύντομα περισσότερα σχετικά.

η καινούργια φοβερή εποχή, όπου ο κλοιός ξανασφίγγει γύρω τους... Μια γυναικεία οπτασία εμφανίζεται τη στιγμή που αποφασίζει να αφήσει τον αγαπημένο της, με τον οποίο έχουν ζήσει αυτά τα «δέκα μεγάλα χρόνια», όπως τα ονομάζει, ανοίγει το ραδιόφωνο και χορεύει σουίνγκ. Κι η Μαρία βλέπει αυτή την άλλη ζωή να περνάει μπροστά της και την ίδια στιγμή καταλαβαίνει πόσο διαφορετική είναι η ίδια. Παραθέτουμε το σχετικό απόσπασμα από το κείμενο, το οποίο δημοσιεύτηκε μια εβδομάδα μετά την απέλασή της, αλλά προφανώς είχε παραδοθεί νωρίτερα στο περιοδικό:

Μια νύχτα, πήρε την απόφαση και πήγε να του την πει. Ακριβώς μπροστά στο παράθυρο ήταν ένα κυπαρίσσι. Η κορφή του άγγιζε τον ουρανό.

-Μ' αυτό το δέντρο, σκέφτηκε η Μαρία, ξεκινάει απόψε η νέα ζωή. Να το κρατήσω στη μνήμη μου.

Κι άρχισε τότες να βάζει στη σειρά τις λέξεις. Ένα μικρούτσικο πραγματάκι, τόσο δα μικρό, σαν τον ήλιο, που δεν θα σήμαινε τίποτα, αλλά θα ήταν πολύ μεγάλο άμα το κοίταζες από κοντά. Σαν τη λαχτάρα της.

Και τότε, χωρίς κανένα θόρυβο, εκείνη ακριβώς τη στιγμή εμφανίστηκε μια γυναίκα. Την είδε για μια στιγμή στον καθρέφτη στο διάδρομο.

-Α, σκέφτηκε η Μαρία, είναι σαν πουλί. Σαν ένα πράσινο πουλί. Καταπράσινο.

Δεν είδε παραπέρα.

Στο διπλανό δωμάτιο ήταν το ραδιόφωνο. Η γυναίκα είχε γυρίσει παρευθύς το κουμπί. Ήταν πολύ στη μόδα. Έπαιζε ένα σουίνγκ. Ακούστηκαν τα πόδια της να χτυπούν στον ίδιο ρυθμό το πάτωμα.

-Α, σκέφτηκε η Μαρία, εδώ είναι ο τόπος των πουλιών. Χορεύουν στα κλαδιά τους.

Θυμήθηκε τις λέξεις και το αρχίνισμά τους.

-Αχ, σκέφτηκε η Μαρία, καθόλου δεν μοιάζουμε. Διότι εμείς είμαστε σκυλιά. Δεν είναι για μας το σουίνγκ. Εμείς φυλάμε τα κατώφλια.

Δεν είπε βέβαια όσα είχε έρθει να πει. Μόνο έκρυψε τα χέρια της. Πολύ βαθιά μες στα μανίκια της. Τα φοβόταν τα χέρια της. Μπορούσαν να την προδώσουν πριν από τα λόγια. Έριξε μια ματιά πέρα μακριά, προς το κυπαρίσσι.

-Σε καληνυχτίζω, είπε σιγανά, δεν θα σε ξαναδώ, μη θυμώσεις, φεύγω. Πίστεψα πως μια νέα ζωή... Και θέλησα να πω λέξεις που... Αλλά ετούτα τα πουλιά που είναι εδώ πέρα... Ξέρουν τάχατες όσα ξέρομε εμείς; Γνωρίζανε όλους αυτούς τους νεκρούς και βασανισμένους φίλους; Ακούγανε τον χρόνο να σημαίνει, για δέκα χρόνια, κάθε φορά το μεσονύχτι; Όχι, ποτές τους δεν άκουσαν βήματα μπροστά την πόρτα τους.

[... Ο Κώστας πηγαίνει να τη βρεί, της ανακοινώνει ότι συνέλαβαν έναν φίλο τους και βρίσκονται και πάλι σε μεγάλο κίνδυνο, όπως παλιά.]

Ναι, όπως παλιά, του λέει η Μαρία. Πίστεψα πως μια νέα ζωή... Αλλά εμείς δεν είμαστε πουλιά. Είμαστε φοβερά σκυλιά που φυλάμε ένα κατώφλι. Κι αν θέλουν οι λύκοι να το διαβούν, θα περάσουν πάνω από τα κορμιά μας· η πόρτα δεν θα ανοίξει εύκολα.

[...]

Κι έδειχνε τώρα τα χέρια της. Δεν τα έκρυβε άλλο. Δέκα χρόνια είχαν κυλήσει, τα πιο μεγάλα χρόνια, τι είχε να τους κρύψει πια; Απολύτως τίποτα.

Ένα θαύμα τελείωνε, μια αυλαία έπεφτε. Η Αλήθεια είχε έρθει να πάρει τη θέση τους. Τίποτα άλλο. Αυτό μόνο.

Αναρωτιέται κανείς αν η Αξιώτη δεν προαισθανόταν ή και δεν γνώριζε, εντέλει, το τέλος του δικού της ονείρου. Αν όσα λέει η Μαρία δεν είναι, όπως συνήθως, δικά της λόγια, δικά της αισθήματα. Δική της πίκρα, δική της απόφαση.

3. Αντί κατακλείδας: ο τρόπος της «συνειδητής διασύνδεσης»

Η ιδιαιτερότητα του συγγραφέα εντοπίζεται στις αντιφάσεις του
Aragon, Henri Matisse, roman

Εύλογα κάποιος μπορεί να ρωτήσει γιατί ενδιαφέρει η διεξοδική παρακολούθηση της πολιτικής δράσης της Αξιώτη. Μια απάντηση είναι ότι η δράση αυτή είναι αλληλένδετη με τη δημιουργία της, αφού οι αισθητικές της αντιλήψεις συναρτώνται προς τη στράτευση της και προς τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή. Επιπροσθέτως, μας παρέχει πληροφορίες για τα πνευματικά δίκτυα στα οποία συμμετείχε και αποτελούσαν τον φυσικό χώρο ανάπτυξης της δημιουργίας αυτής, που αξίζει να μελετηθεί περαιτέρω, σε σχέση με τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό λόγου χάρη και τις εθνικές μορφές του. Η Αξιώτη κουβαλάει φυσικά μαζί της πάντα την Ελλάδα, και στα κείμενά της, όπως ωραία το διατυπώνει ο Claude Morgan στο άρθρο του για την απέλασή της: «όλα τα κείμενά της, γραμμένα απευθείας στη γλώσσα μας (διότι η αμερικανική κυβέρνησή μας απέλασε μια μεγάλη γαλλίδα συγγραφέα, λες και μας περισσεύουνε) αναφέρονταν ακάματα στα βάσανα του λαού της». Αντίστοιχα, η Αξιώτη είναι συνδεδεμένη κατά πρώτο λόγο με το ΚΚΕ, την οργάνωση του Παρισιού που εποπτεύεται από την Ελλάδα, λειτουργώντας ως πρέσβειρα της δημοκρατικής Ελλάδας στη Γαλλία, όπως τη χαρακτήρισε το *LF*, αλλά και της δημοκρατικής Γαλλίας στην Ελλάδα.³⁵ Η σύνδεση αυτή δεν περιορίζεται στο πολιτικό, αλλά επεκτείνεται, όπως είναι φυσικό, και στο πνευματικό, πολιτισμικό και ειδικότερα λογοτεχνικό πεδίο. Ωστόσο, στη Γαλλία βρίσκεται εξίσου ενταγμένη στο γαλλικό λογοτεχνικό και πνευματικό πεδίο, με τους δικούς του όρους λειτουργίας, τις δικές του ιεραρχίες και αντιπαλότητες, εντελώς διαφορετικές από του ελληνικού. Η σχέση της ειδικά με το ζεύγος Aragon-Triolet, που κυριαρχεί στην πνευματική ζωή εκείνη την περίοδο, την φέρνει σε επαφή με αντιλήψεις για τον ρόλο της λογοτεχνίας συναφείς και μαζί διαφορετικά επεξεργασμένες, από τις κυρίαρχες στους κόλπους του ΚΚΕ την ίδια εποχή.

Μία από αυτές τις αντιλήψεις αφορά την έννοια του «δημόσιου συγγραφέα» που εισηγείται η Triolet στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Από το 1947, η Triolet είχε αφοσιωθεί, λόγω και έργω, στη διάδοση της προοδευτικής λογοτεχνίας και στα

³⁵ Τα κείμενα που δημοσιεύει η Αξιώτη για τη Γαλλία στην Ελλάδα στο διάστημα της παραμονής της στο Παρίσι μας προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόταν τον διαμεσολαβητικό της ρόλο, βλ. Δημητρούλια υπό δημ.

κείμενα και στις διαλέξεις της θεωρητικοποιούσε τον ρόλο του αριστερού, πρωτοποριακού συγγραφέα ως *δημόσιου συγγραφέα*. Τον όριζε στη σχέση του με τον αγράμματο συχνά λαό, τον οποίο εκφράζει και του εξηγεί αυτά που ψυχανεμίζεται και δεν μπορεί να προσδιορίσει· και στη σχέση του με το γεγονός και την αναπαράστασή του, με τον ρεαλισμό, διακηρύσσοντας ότι ο αριστερός, πρωτοποριακός δημόσιος συγγραφέας αγκαλιάζει το γεγονός, το μαντεύει, το προαναγγέλλει και το φωτίζει κοινωνικά και ποιητικά (πρτθ. από Chebel d'Arpologia 1993, 186).³⁶ Η Αξιώτη ενσαρκώνει προφανώς σ' αυτή την περίοδό της –αλλά όχι μόνο–, τον πρωτοποριακό, αριστερό, δημόσιο συγγραφέα, με την ιδιαιτερότητα ότι μιλάει μαζί στον ελληνικό και στον γαλλικό λαό.

Πλάι στην Triolet, ο Aragon, πρωτοστατώντας στις δράσεις του ΚΚΓ για το βιβλίο και τον πολιτισμό, δίνει μια ιδιαιτέρως σημαντική μάχη για την αναγνώριση της ιδιαιτερότητας του συγγραφέα. Ξεκινώντας –συγκρατημένα– από την περίφημη εκδήλωση στο Γκρανζ-ω-Μπελ, απαντά συστηματικά σε όσους θέτουν το λογοτεχνικό έργο στην κρίση των εργατών και τονίζει την ιδιοπροσωπία του συγγραφέα αλλά και την τέχνη, με την έννοια της δουλειάς, του μετιέ, που συνιστά η λογοτεχνία (1950, 86):

Δεν ανήκω σ' αυτούς που πιστεύουν πως ό,τι γράφει ένας συγγραφέας είναι δικό του, το βγάζει από το κεφάλι του, από τον νου του και μόνο. Ξέρω πολύ καλά ότι κανείς δεν έχει καταδικές του ιδέες, ότι είναι ψευδαίσθηση να το πιστεύει κανείς αυτό, κι ότι οι ιδέες μας εκπορεύονται πάντα από την ομάδα των ανθρώπων με την οποία είμαστε δεμένοι. Αλλά η έκφραση αυτών των ιδεών είναι εντούτοις δουλειά του ανθρώπου που τις εκφράζει, και η απλή κι απόλυτη υποταγή στην κριτική των μαζών δεν έχει καθόλου να κάνει με μια πολύ φυσική ταπεινοφροσύνη, αλλά απλώς με την παραγνώριση του ρόλου της τέχνης για τον συγγραφέα.

[...]

Λέω ότι ο συγγραφέας, ο μυθιστοριογράφος που ρωτάει το κοινό του, κι έχει πολλά να μάθει από αυτό, πρέπει να έχει τη δύναμη να μην υποχωρεί σε όλες τις απαιτήσεις του. Διότι κάποιες είναι και παράλογες, ξέρετε. Για παράδειγμα, είναι αποδεκτό πια, και κάποιοι επαγγελματίες αριστεροί κριτικοί φέρουν μεγάλη ευθύνη για τη συγκεκριμένη αντίληψη, ότι στο τέλος ενός σύγχρονου μυθιστορήματος ο ήρωας πρέπει να προσχωρεί στο Κομμουνιστικό Κόμμα. Ένα πράγμα όπως το φιλί με το οποίο τελειώνουν οι ταινίες του Χόλιγουντ.

³⁶ Ο προβληματισμός για τη θέση του γεγονότος στη λογοτεχνία διατρέχει τη συζήτηση στους κόλπους της κομμουνιστικής γαλλικής διανοήσης της εποχής, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της συζήτησης για τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό. Βλ. την αρχή του κειμένου του Leclerc για το *L'Odéon* του Κέδρου (1949): «Ορισμένοι υποστηρίζουν με επιμονή ότι το γεγονός δεν μπορεί να γεννήσει βιβλία αντίστοιχης σημασίας παρά μόνο δέκα, είκοσι χρόνια αργότερα. Ξεχνάνε τη *Φωτιά* [του Henri Barbusse], ή “αγνοούν” τους Κομμουνιστές. Αυτούς όλους η Ελλάδα, η οποία μας έχει χαρίσει τόσα και τόσα αριστουργήματα, τους διαψεύδει σήμερα κατηγορηματικά δυο φορές, με τον *Εικοστό αιώνα* της Μέλπωσ Αξιώτη και το *Ωδείο* του Ανδρέα Κέδρου».

Ο Aragon «στηρίζει κατά κύριο λόγο με τη δράση του το πνευματικό άνοιγμα του ΚΚΓ, ενάντια στην επίμονη τάση του εργατισμού, με τον οποίο συγκρούστηκε από την προσχώρησή του ήδη στο κόμμα» (Cordenod-Roiron 2011) και διεκδικεί, ενίοτε με ελιγμούς και συγκαλυμμένα, την αυτονομία της λογοτεχνίας και κάνει πράξη τα πιστεύω του στα έργα του. Η θέση του αυτή, την οποία γνώριζε σίγουρα η Αξιώτη και την συμμερίζονταν προφανώς και άλλοι συγγραφείς και κριτικοί – πέραν του ειδικού βάρους του ίδιου του Aragon, που καθόριζε, σε μεγάλο βαθμό, την πολιτιστική πολιτική του ΚΚΓ, της επιτρέπει να κάνει ένα βήμα μπροστά σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο η δημιουργία της συναρθρώνεται με την πολιτική της στράτευση και η ίδια την πραγματώνει ως δημόσιος συγγραφέας. Ένα βήμα που μπορεί να συνοψιστεί, στη γαλλική της παραγωγή, στις τρεις ρητορικές στρατηγικές της «λογοτεχνίας της διαμαρτυρίας» κατά τον John Stauffer: ενσυναίσθηση και συμπόνια, ταρακούνημα, συμβολική πράξη – όπου συμβολική πράξη σημαίνει απροσδιοριστία του νοήματος και άνοιγμα της ερμηνείας κειμένου (2006). Σε όλα τα κείμενά της, και στο *Ρεπυμπλικ-Βαστίλλη*, η Αξιώτη αποτυπώνει τα βάσανα του ελληνικού λαού, τη φρίκη του πολέμου και των διώξεων, το φάσμα του θανάτου και τους φίλους-φαντάσματα, τον φόβο, τον πόνο. Προκαλεί τη συμπόνια του αναγνώστη και μαζί τον ταρακουνάει, αλλά δεν απομπολεί την συμβολική πράξη, που λαμβάνει στο έργο της ποικίλες μορφές, συναρτάται πάντα και προς το ιδιαίτερο, ποιητικό ήθος και ύφος των κειμένων της και διαμορφώνει την ιδιοπροσωπία και την οικουμενικότητα της γραφής της. Η ηλικιωμένη Μαρία μένει μόνο μες στις σκιές και το κενό. Η άλλη Μαρία που λαχταρούσε μια νέα ζωή βλέπει μπροστά της την Αλήθεια, με ό,τι αυτή μπορεί να σημαίνει.

Η συμβολική αυτή πράξη εντοπίζεται εξίσου στα πολιτικά και στα κριτικά της κείμενα. Ο Κορνάρος έχει σάρκα και οστά, ντρέπεται, αγαπάει, πονάει, είναι ένας άνθρωπος σαν όλους τους άλλους και γίνεται ήρωας με τις επιλογές του υπέρ του ανθρώπου και της αξιοπρέπειάς του. Η άνοιξη, τα σκιρτήματα της καρδιάς, ο έρωτας, το γέλιο υπάρχουν ακόμη και μες στα σκοτάδια, το προσωπικό δεν αναιρεί το συλλογικό, αλλά αντίθετα το υποστηρίζει. Και η ποιητικότητα δεν αντιμάχεται την εποποιία, αλλά την αναδεικνύει. Η Αξιώτη στη Γαλλία θα προσπαθήσει –και θα καταφέρει– να επαναφέρει τον μοντερνισμό των απαρχών της στον στρατευμένο ρεαλισμό της.³⁷ Κι αυτό χάρη στα δίκτυα στα οποία συμμετείχε, στις συζητήσεις που έκανε, στη διαφορετική περιφέρουσα ατμόσφαιρα της Γαλλίας, που την απελευθερώνουν δημιουργικά. Αυτά τα στοιχεία επικαλείται άλλωστε στην επιστολή που στέλνει στην Κεντρική Επιτροπή στις 8 Οκτώβρη 1953, μαζί με το δικαίωμα του συγγραφέα να διαλέγεται επί ίσοις όροις με τους αναγνώστες-κριτικούς των προς έκδοση βιβλίων (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 120 και 124):

Εγώ προσωπικά νιώθω μια ζήλια όταν βλέπω *το τι ορίζοντες ανοιχτούς έχουν οι σύντροφοί μας στις άλλες χώρες, στη Γερμανία και στη Γαλλία όπου έζησα*, κι αλλού. Συνέδρια, συναντήσεις μεταξύ τους, συζητήσεις προφορικές και γραφτές, ένα σωστό όργιο αλληλοαντιμετώπισης ιδεών, προσπάθειας και φροντίδας που όλα αυτά όχι μόνο διατηρούν τη ζωντάνια σε έναν

³⁷ Για μια συγκριτική προσέγγιση του Aragon και της Αξιώτη, της Triolet και της Αξιώτη, βλ. Δημητρούλια υπό δημ.

οργανισμό, αλλά και φέρνουν το αποτέλεσμα που επιδιώκομε μ' εκείνο που το λέμε: κριτική και αυτοκριτική.

[...]

Ασφαλώς στο «Σύντροφοι καλημέρα!» οι υποδείξεις προλάβανε κάποιες εκφράσεις που θα φέρνανε παρεξήγηση. Μα δεν είμουνα και σ' όλες σύμφωνη. Τις διόρθωσα όλες, επειδή σ' αυτό συγκεκριμένα το βιβλίο, οι διορθώσεις έτυχε νάναι τέτοιες που δεν μπερδεύανε τη γενική του διάρθρωση. Μπορεί όμως να τύχει γραφτό που να το αναμπουμπουλιάζουν τόσο, *ώστε να πρέπει να ξαναγραφτεί ή και να μην γραφτεί πια καθόλου*. Γι' αυτό και ο δημιουργός έχει να πει τη γνώμη του πάνω στη γνώμη των άλλων. Μόνο έτσι νομίζω ότι η κριτική είναι διαλογική, κι' όχι κάτι το τετελεσμένο. Γιατί μου φαίνεται πως και η γνώμη των συντρόφων που κρίνουν τα λογοτεχνικά έργα, πρέπει να αντιπαραβάλλεται με την ιδέα του δημιουργού που τόγραψε, γιατί δεν αποκλείεται να μην τα κρίνουν όλα πέρα για πέρα σωστά. Να τους διαφεύγουν ορισμένες πλευρές από *τη σκέψη και τα μέσα της τέχνης*, που χρησιμοποίησε ο δημιουργός (οι υπογραμμίσεις δικές μας).

Οι απόψεις και η γραφή της έρχονται σε αντίθεση με τις κυρίαρχες απόψεις περί (στρατευμένης) λογοτεχνίας, και γλώσσας ακόμη, στους κόλπους του ΚΚΕ, με τις οποίες έχει να κάνει, ειδικά μετά την απέλασή της. Αλλά η γαλλική εμπειρία της «συνειδητής διασύνδεσης» με όρους ελευθερίας και αυτονομίας³⁸ έχει ριζώσει μέσα της και συνεχίζει να καρπίζει και στους δύσκολους καιρούς, αφού πριν κλείσουν άλλα δέκα μεγάλα χρόνια θα εκδώσει το *Κοντραμπάντο* και στη συνέχεια τα υπόλοιπα έργα της ωριμότητάς της. Λαμβάνοντας υπόψη τα γαλλικά κείμενά της που στέλνει στο *LF* από την Ανατολική Γερμανία, αλλά και την ενσωμάτωση πολλών αποσπασμάτων του *Ρεπουμπλικ-Βαστίλλη* στα διηγήματα της συλλογής *Σύντροφοι καλημέρα!*, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ρήξη της συνέχειας στο έργο της είναι τελικά, όπως φαίνεται, μικρότερη από ό,τι ως σήμερα πιστεύαμε.

Η διακειμενικότητα και η διαρρηματικότητα που συνέχει τα κείμενα της Αξιώτη, λογοτεχνικά και μη, σχετίζεται και με την ειδολογική τους απροσδιοριστία. Σ' αυτήν αναφέρεται, με κάποιο τρόπο, μια παρατήρηση που κάνει η Φούλα Χατζιδάκη για το *Σύντροφοι, καλημέρα!*, ότι «μυθιστόρημα δεν είναι, είναι ενσταντανέ, εικόνες, φανταστικό ρεπορτάζ, χρονογραφήματα, ή ό,τι άλλο, μα όχι μυθιστόρημα» (Ματθαίου και Πολέμη, 1999, 63). Τα κείμενα της Αξιώτη στον γαλλικό τύπο δύσκολα ταξινομούνται ειδολογικά, όπως άλλωστε και το σύνολο του πεζογραφικού της έργου, όπως πολύ εύστοχα επισημαίνει ο Ραυτόπουλος στην κριτική του για το *Σπίτι μου* (1966). Στην *Ce soir* της 3^{ης} Αυγούστου 1951 (3), το κείμενο που στέλνει η Αξιώτη από το Βερολίνο με αφορμή το Φεστιβάλ Νεολαίας αναφέρεται στη διαφήμιση του *LF* ως αφήγημα, ιστορία (récit), ενώ τα «Χριστούγεννα» αναγγέλλονταν ως conte, διήγημα δηλαδή –παρά τις όποιες διαφορές μεταξύ conte και nouvelle–, ή και, ειρωνικώ τω τρόπω, παραμύθι, χριστουγεννιάτικο παραμύθι. Στην πραγματικότητα, τα περισσότερα κείμενά της κινούνται ανάμεσα στο διήγημα, το αφήγημα, με την ασάφεια που εξ ορισμού το χαρα-

³⁸ Βλ. τα «βασικά και πλατειά κριτήρια» που ζητά στην εξέταση της λογοτεχνικής παραγωγής, τα οποία αναφέρει στην επιστολή της της 8^{ης} Οκτωβρίου 1953 στην Κεντρική Επιτροπή (Ματθαίου και Πολέμη 1999, 122).

κτηρίζει, και στο χρονικό, πέραν της όποιας κατάταξης, και την ίδια στιγμή συνδέονται και πλέκονται μεταξύ τους με πολλές κλωστές, σαν αυτές που ενώνουν τον δεσμό της συγγραφέα με τον κόσμο στο διήγημα «Η θάλασσα και τα νησάκια της». Ανάμεσα στα κείμενα που δημοσιεύει στην *Ελεύθερη Ελλάδα*, λόγου χάρη, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το κείμενό της «Ελευθερία και μέτρο» (25.6.1947), στο οποίο η περιγραφή του Παρισιού παραπέμπει ευθέως στις σελίδες του γαλλικού της μυθιστορήματος *République-Bastille*. Αυτές οι κλωστές, η διακειμενικότητα κι η διαρρηματικότητα στο έργο της γενικότερα, γαλλικό κι ελληνικό, λογοτεχνικό και μη, αξίζει να μελετηθούν περαιτέρω, με μια προοπτική αναθεώρησης της σχέσης επικαιρικών κειμένων και λογοτεχνίας. Διότι δείχνουν πώς η Αξιώτη διασυνδέει όχι μόνο την πολιτική με τη λογοτεχνία, αλλά και τα έργα της διαφόρων χρονικών περιόδων και τα κάθε λογής κείμενά της μεταξύ τους, και τα ενσωματώνει στη δική της αντίληψη του οικουμενικού, πρωτοποριακού, δημόσιου συγγραφέα. Χάρη και στη βραχεία αλλά καθοριστική γαλλική της εμπειρία.

Βιβλιογραφία³⁹

- Aragon, L. (1950). Le roman et les critiques. *Nouvelle Critique*, 17, Ιούνιος, 75-90.
- Asteriotis, D. (1939). Lettres néo-grecques. *Mercure de France*, 982, 15 Μαΐου, 220-221.
- Axioti, M. (1948). De nos jours en Grèce. *L'Humanité*, 29 Φεβρουαρίου.
- Axioti, M. & Kedros, A. (1949). L'intelligence grecque menacée de mort [συνέντευξη στον A. Monjo]. *L'Humanité*, 24 Μαρτίου.
- Axioti, M. (1949). Nos instants de joie. *L'Humanité*, 14 Μαΐου.
- Axioti, M. (1949). Une grande tradition grecque. Le 'négrillon' et l'orthographe. *LF*, 264, 16 Ιουνίου.
- Axioti, M. (1949). Et bien, c'est nous qui défendons la France. *L'Humanité*, 18 Ιουλίου.
- Axioti, M. (1950). Des chiens défendent l'Acropole. *LF*, 328, 14 Σεπτεμβρίου.
- Axioti, M. (1950). La romancière grecque Melpo Axioti écrit à Wanda Wassilievskia sur "Les ténèbres vaincues". *LF*, 293, 5 Ιανουαρίου.
- Axioti, M. (1950). Le Noël des enfants qui n'ont plus de maison. *LF*, 342, 21 Δεκεμβρίου.
- Axioti, M. (1950). Melpo Axioti expulsée de France écrit à Aragon. *LF*, 330, 28 Σεπτεμβρίου.
- Axioti, M. (1951). A Berlin, la jeunesse du monde oppose le chant de la vie au vieux délire de la guerre. *LF*, 374, 2 Αυγούστου.
- Axioti, M. (2015). *République-Bastille* (L. Farnoux, προλ.). Paris: La Différence.
- Balta, A. (2013). La presse française face à la guerre civile grecque (1946-1949). *Cahiers Balkaniques*, 41, 1-10. DOI : 10.4000/ceb.3986Lazar 1986.
- Béguin, E. (2007). Aragon stalinien ou comment lire l'illisible. In *Recherches croisées Aragon - Elsa Triolet, 11 : Aragon politique*. Strasbourg : Presses universitaires de Strasbourg. DOI : <https://doi.org/10.4000/books.pus.7503>.
- Carrillo, S. (1993). *Memorias*. Barcelona: Planeta.
- Chebel d'Apollonia, A. (1991). *Histoire politique des intellectuels en France (1944-1954)*. Bruxelles : Complexe.
- Cordenod-Roiron, E. (2011). Aragon derrière l'emblème politique : où en est-on ? *Itinéraires*, 4 [En ligne]. DOI: <https://doi.org/10.4000/itineraires.1380>.
- Danoen, E. (1949). XXe siècle ou le roman de Polyxène, héroïne grecque. *L'Humanité*, 19 Φεβρουαρίου.
- Daquin L. (1949) *La bataille de la vie* (συντομευμένη έκδοση της ταινίας). Ανακτήθηκε στις 15.7.2021 από <https://www.cinearchives.org/Films-CONGRES-MONDIAL-DES-PARTISANS-DE-LA-PAIX-447-533-0-1.html>.
- Dimitroulia, T. (sous presse). Transferts culturels franco-helléniques en période de crise : les traductions dans les revues *Nea Estia* et *Elefthera Grammata* (1945-1951). In L. Arnoux-Farnoux et Ou.Polykandrioti (dir.), *Du Mataroa à la chute de la dictature - Paris - Athènes (1945-1975)*. Athènes, Ecole Française d'Athènes, coll. Mondes Méditerranéens et Balkaniques (MMB).
- Duhamel, E (1999). Jean-Paul David et le mouvement Paix et Liberté, un anticommunisme radical. Στο J. Delmas & J. Kessler (επιμ.), *Renseignement et propagande pendant la guerre froide, 1947-1953* (σ. 217-225). Bruxelles: Complexe.

³⁹ Στη βιβλιογραφία δεν περιλαμβάνονται οι ανώνυμες ανακοινώσεις εκδόσεων και εκδηλώσεων, των οποίων τα πλήρη στοιχεία σημειώνονται πάντως στο σώμα του άρθρου, και οι διαφημίσεις.

- Grenouillet, C. (2000). *Lecteurs et lectures des Communistes d'Aragon*. Besançon: Presses Univ. Franche-Comté.
- Journal Officielle de la République Française* (1951). Débats parlementaires. Assemblée nationale. 17, 7 Φεβρουαρίου.
- Kershaw, A. (2007). Simone Téry (1897–1967): Writing the History of the Present in Inter-War France. *Feminist Review*, 85(1), 8–20. DOI: <https://doi.org/10.1057/palgrave.fr.9400316>.
- Leclerc, G. (1949). Un vrai grand roman: *L'Odéon* d'André Kedros. *L'Humanité*, 10 Νοεμβρίου.
- Líster, E. (1983). *Así destruyó Carrillo el PCE*. Barcelona: Planeta.
- Loiseau, D. (2018). L'Union des femmes françaises pendant les Trente Glorieuses: entre «maternalisme», droit des femmes et communisme. *Le Mouvement Social*, 265, 37-53. DOI: <https://doi.org/10.3917/lms.265.0037>.
- Mirabel, A. (1949). Mercuriale. *Mercur de France*, 1035, Νοέμβριος 1949, 537-538.
- Morgan, C. (1950). Salut à Melpo Axioti. *L'Humanité*, 15 Σεπτεμβρίου.
- Mrozik, A. (2017). Crossing Boundaries: The Case of Wanda Wasilewska and Polish Communism. *Aspasia*, 11(11), 19-53.
- Payet-Burin, R. (1950). Pablo Neruda, le poète des Amériques, s'évada du Chili à travers la forêt de l'Amazonie. *Ce soir*, 19 Μαΐου.
- Santa, À. (2007). Simone Téry romancière: de l'amour à l'engagement. *Aden*, 6, 109-127. DOI: <https://doi.org/10.3917/aden.006.0109>.
- Sapiro, G. (2003). Formes et structures de l'engagement des écrivains communistes en France: De la «drôle de guerre» à la Guerre froide. *Sociétés & Représentations*, 15, 154-176. <https://doi.org/10.3917/sr.015.0154>.
- Staraselski, V. (1995). *Aragon: la liaison délibérée : faits et textes*. Paris: L'Harmattan.
- Stauffer, J. (2006). Πρόλογος. Στο Z. Trodd (επιμ.), *Protest Literature*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Téry, S. (1948). *Ils se battent aux Thermopyles*. Paris : Hier et Aujourd'hui.
- Téry, S. (1949). Aidez-nous, camarades! *L'Humanité*, 14 Απριλίου.
- Téry, S. (1949). Important rapport de K. Zilliacus. *L'Humanité*, 22 Απριλίου.
- Téry, S. (1949). La lutte pour la liberté ne sera pas trahie. *L'Humanité*, 23 Απριλίου.
- Téry, S. (1949). Sauvons Glezos. *L'Humanité*, 24 Μαρτίου.
- Téry, S. (1949). La foule a repris la chanson... *L'Humanité*, 17 Ιουνίου.
- Téry, S. (1949). Paroles d'une croyante. *L'Humanité*, 28 Ιουλίου.
- Téry, S. (1949). Un cadeau qui dure. *L'Humanité*, 20 Δεκεμβρίου.
- Téry, S. (1950). Au mot de culture... *L'Humanité*, 8 Δεκεμβρίου.
- Téry, S. (1950). Monsieur Pleven, qu'avez-vous fait de Melpo Axioti? *L'Humanité*, 15 Σεπτεμβρίου.
- Wilhelm, J. (1977). *Première rencontre avec Melpo Axioti*. Ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Paris III, Παρίσι.
- Αντωνοπούλου, Α. (2020). Liebe Freundin Melpo.... Η σχέση της Μέλπως Αξιώτη με την Anna Seghers: αδημοσίευτες επιστολές. *Σύγκριση*, 28, 1-12. DOI: <https://doi.org/10.12681/comparison.23611>.
- Αντωνοπούλου, Α. (υπό δημ.). Η Μέλπω Αξιώτη ως πολιτισμική διαμεσολαβήτρια. Το παράδειγμα της Ανθολογίας *Antigone lebt*. Στο Α.-Α. Κύρτσης & Μίλτος Πεχλιβάνος (επιμ.), *Online-Compendium των ελληνογερμανικών διασταυρώσεων*.

- Ανώνυμο (1911). Οι κριτικές του Αστεριώτη στο *Mercure de France*. *Ο Νουμάς*, 452, 23 Οκτωβρίου, 563-564.
- Ανώνυμο (1947). Émouvante commémoration de l'assassinat de Georges Politzer et Jacques Salomon. *L'Humanité*, 31 Μαΐου.
- Ανώνυμο (1948). Commémoration du 17e anniversaire de la République espagnole. *L'Humanité*, 16 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1949). Fadeev et Fedoseev reçus par le Comité National des Écrivains. *L'Humanité*, 7 Φεβρουαρίου.
- Ανώνυμο (1949). Polyxène [XXe siècle, απόσπασμα]. *L'Humanité*, 19 Φεβρουαρίου.
- Ανώνυμο (1949). Au dîner des "Lettres Françaises" le Tout-Paris a fêté les accusés de M. K. *Ce soir*, 6-7 Μαρτίου.
- Ανώνυμο (1949). Aider le peuple grec, c'est défendre la paix. *L'Humanité*, 22 και 24 Μαρτίου.
- Ανώνυμο (1949). Aidons la Grèce démocratique. *Journal du Canton d'Aubervilliers*, 26 Μαρτίου.
- Ανώνυμο (1949). Nous allons aux USA non pour troubler la paix, mais pour troubler la volonté de guerre, déclare Paul Éluard. *L'Humanité*, 28 Μαρτίου.
- Ανώνυμο (1949). Les maîtres de la culture au service de la paix. *L'Humanité*, 14 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1949). La «Vie Ouvrière» publie pour le 1er mai un magnifique numéro. *L'Humanité*, 21 και 27 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1949). Liste du présidium du congrès. *L'Humanité*, 22 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1949). Un message de la Grèce démocratique. *L'Humanité*, 22 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1949). Avec les délégués du monde entier. *L'Humanité*, 23 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1949). Les documents du Congrès des Partisans de la Paix. Le comité élu par le congrès. *L'Humanité*, 27 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1949). Comptes rendus en province du Congrès des Partisans de la Paix. *L'Humanité*, 28 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1949). L'Exposition de la Paix au cirque d'hiver. *L'Humanité*, 7 Μαΐου.
- Ανώνυμο (1949). Hier soir, à Pleyel. En présence de Maurice Thorez émouvant hommage à Danielle Casanova. *L'Humanité*, 12 Μαΐου.
- Ανώνυμο (1949). Écrivains et artistes célèbres prennent samedi matin la route de l'amitié pour se rendre à Marseille. *Ce soir*, 1 Ιουνίου.
- Ανώνυμο (1949). Samedi ouverture du Congrès de l'Union des Femmes. *L'Humanité*, 1 Ιουνίου.
- Ανώνυμο (1949). La route de Marseille est celle de la paix. *Ce soir*, 2 Ιουνίου.
- Ανώνυμο (1949). Le grand Congrès des Femmes ouvert au Palais des Expositions. *Ce soir*, 5-6 Ιουνίου.
- Ανώνυμο (1949). Les ouvriers parisiens ont parlé avec Aragon de son roman «Les Communistes». *L'Humanité*, 18 Ιουνίου.
- Ανώνυμο (1949). La délégation française rend compte de son voyage en Grèce libre. *L'Humanité*, 21 Ιουνίου.
- Ανώνυμο (1949). Les Caravanes de la Paix a Lorette. *L'Humanité*, 4 Ιουλίου.
- Ανώνυμο (1949). A Lorette, sur le plateau aux 140.000 tombes 15.000 mineurs et délégués de l'Afrique Noire ont fait le serment de lutter ensemble pour sauvegarder la paix. *Ce soir*, 5 Ιουλίου.

- Ανώνυμο (1949). De la Bastille à la Nation Paris défile. *Ce soir*, 15 Ιουλίου.
- Ανώνυμο (1949). 14 Juillet d'union et d'action contre le pacte atlantique. *L'Humanité*, 15 Ιουλίου.
- Ανώνυμο (1949). Une ville sort de terre à la ville de Vincennes. *Ce soir*, 4 Σεπτεμβρίου.
- Ανώνυμο (1949). Melpo Axioti nous parle de celle qu'il faut arracher du bourreau : Catherine Talaghane. *L'Humanité*, 15 Οκτωβρίου.
- Ανώνυμο (1949). La Ve vente du Comité National des Écrivains s'annonce comme un succès extraordinaire. *L'Humanité*, 17 Οκτωβρίου.
- Ανώνυμο (1949). Samedi a la vente du C.N.E. *L'Humanité*, 20 Οκτωβρίου.
- Ανώνυμο (1950). Pour l'interdiction absolue de l'arme atomique. *L'Humanité*, 30 Μαρτίου.
- Ανώνυμο (1950). Dans le cadre de la Bataille du livre Maurice Thorez inaugure la double exposition de la rue Pierre-Timbaud. *L'Humanité*, 27 Απριλίου.
- Ανώνυμο (1950). St Ouen et Aubervilliers ont participé avec enthousiasme à la Bataille du livre. *Ce soir*, 6 Μαΐου.
- Ανώνυμο (1950). Les écrivains de la Bataille du livre étaient hier à St. Denis. *L'Humanité*, 11 Μαΐου.
- Ανώνυμο (1950). Dans tout le pays débrayages, meetings, pétitions pour protester contre l'arrestation d'Espagnols antifranquistes et de démocrates immigrés. *L'Humanité*, 9 Σεπτεμβρίου.
- Ανώνυμο (1950). Appel aux intellectuels. *L'Humanité*, 22 Σεπτεμβρίου.
- Αξιώτη, Μ. (1947). Ο κουμπάρος. *Ρίζος της Δευτέρας*, 11 Αυγούστου.
- Αξιώτη, Μ. (1947). Το σπίτι του γαλλικού πολιτισμού. Η εθνική ένωση διανοουμένων και το πρώτο συνέδριό της στο Παρίσι. *Ρίζος της Δευτέρας*, 5 Μαΐου.
- Αξιώτη, Μ. (1947). Ελλάδα στη Γαλλία. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 28 Μαΐου.
- Αξιώτη, Μ. (1947). Έλληνες στο Παρίσι. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 30 Απριλίου.
- Αξιώτη, Μ. (1947). Ο Γαλάνης για την τέχνη και για το κίνημα Αντίστασης. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 23 Ιουλίου.
- Αξιώτη, Μ. (1947). Συνέντευξη του Σταϊνμπεκ προς την Ελεύθερη Ελλάδα. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 29 Ιουλίου.
- Αξιώτη, Μ. (1982). *Εικοστός αιώνας* (Μ. Δούκα & Β. Λαμπρόπουλος, επιμ.). Αθήνα: Κέδρος.
- Αξιώτη, Μ. (1983). *Σύντροφοι, καλημέρα! και άλλα διηγήματα*. (Μ. Δούκα & Β. Λαμπρόπουλος, επιμ.). Αθήνα: Κέδρος.
- Αξιώτη, Μ. (1983α). Γιατί δεν μπορούμε να μιλήσουμε για τον Μπαλζάκ. Στο *Μια καταγραφή στην περιοχή της λογοτεχνίας* (Γ. Κρητικός, μτφρ. Μ. Δούκα & Β. Λαμπρόπουλος, επιμ.) (σ. 41-55). Αθήνα: Κέδρος.
- Αξιώτη, Μ. (1983β). Η Ελλάδα λίκνο της τραγωδίας. Στο *Μια καταγραφή στην περιοχή της λογοτεχνίας* (Γ. Κρητικός, μτφρ. Μ. Δούκα & Β. Λαμπρόπουλος, επιμ.) (σ. 11-40). Αθήνα: Κέδρος.
- Αξιώτη, Μ. (1986). *Το σπίτι μου* (Μ. Δούκα & Β. Λαμπρόπουλος, επιμ.). Αθήνα: Κέδρος.
- Αξιώτη, Μ. (2001). *Ποιήματα* (Μ. Μικέ, επιμ., επίμ.). Αθήνα: Κέδρος.
- Αξιώτη, Μ. (2014). *Ρεπυμπλικ-Βαστίλλη* (Μ. Μικέ επιμ., πρόλ. Τ. Δημητρούλια. μτφρ., σημ., επίμ.). Αθήνα: Άγρα.
- Αξιώτη, Μ. (2015). *Κάδμω* (Μ. Κακαβούλια, επιμ., επίμ., σχόλια). Αθήνα: Κέδρος.

- Γουλανδρή, Ν. (2000). *Πενήντα έξι τεκμήρια 1959-1966 από το αρχείο της Μέλπως Αξιώτη* (computer laser optical disc). Χ.τ.: χ.ε.
- Δημητρούλια, Τ. (υπό δημ.). *Η Μέλπω Αξιώτη ανάμεσα σε δυο πατρίδες*. Αθήνα: Γκοβόστης.
- Δούκα, Μ. και Λαμπρόπουλος, Β. (1981). Βιογραφικό σημείωμα και Εργογραφία Μέλπως Αξιώτη. Στο Μ. Αξιώτη, *Δύσκολες νύχτες, Άπαντα Α'* (σ. 7-21). Αθήνα: Κέδρος.
- Ελεγκίτου, Ε. (1993). «Χρονολόγιο Μέλπως Αξιώτη (1905-1973)». *Διαβάζω*, 311, 12 Μαΐου, 34-46.
- Κακαβούλια, Μ. (2015). Επίμετρο. Στο *Η Κάδμω* (Μ. Κακαβούλια, επιμ., επίμ., σχόλ. Π. Κουσαθανάς, γλωσ.) (95-215). Αθήνα: Κέδρος.
- Ματθαίου, Α. & Πολέμη, Π. (επιμ.) (1999). *Διαδρομές της Μέλπως Αξιώτη 1947-1955. Μαρτυρίες και κείμενα από τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μικέ, Μ. (1996). *Μέλπω Αξιώτη. Κριτικές περιπλανήσεις*. Αθήνα: Κέδρος.
- Μικέ, Μ. (2014). Εισαγωγή: Παρουσίαση ενός ανέκδοτου μυθιστορήματος. Στο *Ρεπνμπλικ-Βαστίλλη* (Μ. Μικέ επιμ., πρόλ. Τ. Δημητρούλια. μτφρ., σημ., επίμ.) (9-39). Αθήνα: Άγρα.
- Παπαηλιάκη, Ν. (2016). «Το ταξίδι του παρισινού διωγμού: η απέλαση της Μέλπως Αξιώτη από τη Γαλλία». *Αρχειοτάξιο*, 18, Νοέμβριος, 159-169.
- Ραυτόπουλος, Δ. (1966). «Μέλπω Αξιώτη, Το σπίτι μου». *Επιθεώρηση Τέχνης*, 137, Απρίλιος, 426-431 [*Κρίσιμη λογοτεχνία* (σ. 137-150). Αθήνα: Καστανιώτης].
- Ρίτσος, Γ. (1945). Γράμμα στη Γαλλία. *Ελεύθερα Γράμματα*, 10, 13 Ιουλίου, 9.

Sommaire

Titika Dimitroulia

Melpo Axioti en France. Quelques éléments supplémentaires

Cet article se propose de contribuer, par l'ajout de quelques éléments, à ce que furent l'activité et la création de Melpo Axioti durant son court séjour en France, de 1947 à 1950. Ces éléments proviennent de trois publications appartenant au ou proches du parti communiste français de l'époque, à savoir : L'Humanité, Ce soir et Les Lettres Françaises. Dans le contexte particulier d'un exil forcé mais néanmoins heureux pour Axioti, les références faites dans les journaux à sa personne, son activité et son œuvre mettent en évidence son combat politique, pour la défense de la Grèce démocratique au sein du mouvement communiste français, nous permettant ainsi de mieux saisir l'image de médiatrice que le milieu auquel elle appartenait en France se faisait d'elle. Les textes d'Axioti, découverts dans ces mêmes publications et qui, à notre connaissance du moins, ne sont pas recensés jusqu'à présent, parachèvent l'image que nous nous faisons de son esthétique dans cette période, textes dont le plus splendide exemple demeure son roman français République-Bastille, que ses amis français, comme nous l'apprenons par les journaux, connaissaient déjà. Dans leur ensemble, ces éléments nouveaux nous aident à mieux esquisser son portrait de créatrice exilée engagée, en approfondissant ce que fut sa relation complexe entre création et engagement politique, relation que Valère Staraselski, en parlant d'Aragon, a défini comme une «liaison délibérée»; et de suggérer que cette courte «période française» d'Axioti est d'une importance beaucoup plus grande que nous ne le pensions jusqu'aujourd'hui.